

JUŽNA AFRIKA

Majkl Breton

UVOD

Kao jedna od najmlađih svjetskih demokratija, Južna Afrika danas pokušava da pobjegne od svog gorkog političkog nasljeđa. Naime, u drugoj polovini 20. vijeka njena manjinska vlada, sačinjena isključivo od bijelaca, sistematski je izgrađivala moćnu, militarizovanu državu kroz institucije rasnog ugnjetavanja. Naime, i ranije su vlade radile na unapređivanju i jačanju industrijske privrede, što je dovodilo do bliskog kontakta između Afrikanaca i potomaka evropskih naseljenika u urbanim oblastima koje su nicale u toj državi. Kao što se može pretpostaviti, izbili su politički sukobi između crnaca, koji su činili radnu snagu, i bijelaca, koji su izvlačili korist iz ekonomskog razvoja. Kako je stari režim bio u potpunosti protiv političkih promjena sve do kasnih devedesetih, činilo

se da će se sukob oko aparthejda (kako se nazivala rasna segregacija u Južnoj Africi) okončati katastrofom ogromnih razmjera.

Činjenica da se to nije desilo predstavlja jednu od najneobičnijih priča kratkog, ali događajima ispunjenog razdoblja demokratizacije svijeta. Iako je izgledalo nemoguće, politički lideri sa obje strane (a naročito vizionar Nelson Rolihlahla Mandela, predsjednik Afričkog nacionalnog kongresa) uvidjeli su da su dugoročni interesi afričkih, tada podijeljenih, zajednica bili nerazmrsivo isprepleteni. Nakon teških pregovora i bolnog kompromisa, kruti protivnici napravili su dobar sporazum kojim je omogućeno održavanje slobodnih izbora u zemlji i uspostavljanje prve demokratske vlade 1994. godine. Svijet je pozdravio ovo prelazno stanje kao simbol, ne samo kraja kolonijalne vlasti u Africi, već i okončanja posljednje vladavine u dvadesetom vijeku utemeljene na mitovima rasne nadmoći.

Godine koje su uslijedile Južnoj Africi su donijele nalet političke kreativnosti. Uveden je niz novih institucija i politika s ciljem da se nadoknade mnogobrojna isključivanja i nepravde iz prošlosti. Međutim, ključna pitanja koja se tiču održivosti novog poretka i dalje ostaju. Da li Južnoafrikanci različitog društvenog porijekla priznaju svoju međusobnu zavisnost? Da li je vlada u stanju da podijeli novac crncima, a da ne izazove gnijev bijelaca? Da li je vlada dovoljno samostalna i snažna da omogući sve koristi obećane u južnoafričkom novom sveobuhvatnom ustavu? I, možda najvažnije, imajući na umu odsustvo demokratskog nasljeđa i zastupljenost nasilja, kakvi su izgledi da se demokratija konsoliduje?

GLOBALNI ISTORIJSKI KONTEKST

Najjužniji kraj Afrike, suva oblast bogata rudom, naseljena je malim lovačkim zajednicama otkako su ljudi prvi put kročili na zemlju. Prije otprilike 2,500 godina, afrički migranti sa sjevera koji su govorili bantu jezikom, donoseći sa sobom stočarstvo, obradu zemlje i proizvodnju gvožđa, postepeno su ujedinili starosjedioce Koisana. Kako su se ove grupe pomiješale, formirale su skupinu manjih zajednica. Zahvaljujući relativno bogatoj zemlji, nijesu imale veliku potrebu za formiranjem stalne vojske ili neke druge državne institucije kojom bi obezbjeđivale prava nad svojom teritorijom.

Južna Afrika je postala manje izolovana od ostatka svijeta posljednjih godina petnaestog vijeka kada su portugalski moreplovci otplovili Rt dobre nade u potrazi za istočnim putem do Indije – a to se desilo u otprilike isto vrijeme kada su Španci poslali Kolumba u Ameriku. Slijedeći Portugalce kao najveću svjetsku trgovinsku silu tokom 17. vijeka, Holanđani su na tom tlu osnovali prvo trajno evropsko boravište. Od samog početka, kolonijom Kejp se upravljalo po određenim načelima na kojima su izgrađeni temelji moderne Južne Afrike - prisilnom aneksijom zemlje i prinudnim radom. Ovakav ekonomski sistem, uz seksualne veze između bijelaca građana i crnačkih radnika, doveo je do stvaranja kompleksnog društva raslojenog po rasnim i klasnim osnovama.

Uspon Britanije kao globalne sile označen je u južnom dijelu Afrike aneksijom kolonije Kejp 1806. godine i dolaskom engleskih naseljenika na granicu istočnog Kejpa 1820. godine. U to vrijeme kolonija je bila pretežno ruralna, međutim Britanija je nije posmatrala kao poljoprivrednog izvoznika, već je njen ekonomski značaj vidjela u slobodnom prostoru za trgovinu. Populaciju su činile četiri osnovne grupe: Englezi,

Afrikanderi (potomci Holanđana koji su razvili sopstvenu afrikanizovanu kulturu i dijalekat), takozvani Kejp melezi (nova zajednica koju čine ljudi mješovitih rasa) i Ksosa grupa (na istočnoj granici). Politički sukobi radi prava na zemlju među ovim grupama doveli su do zahtjeva za formiranjem vlade. U isto vrijeme, agitiranje protiv ropstva od strane engleskih misionara navelo je mnoge Afrikandere da odu na sjever u pokušaju da pobjegnu iz domašaja propisa.

Prve kolonijalne uprave bile su autokratske: bivši vojni oficiri iz redova engleske aristokratije postavljeni su kao kolonijalni guverneri. Godine 1853. učinjen je važan politički presedan kada je Britanija dozvolila postavljanje izbornog zakonodavnog savjeta. Od tog trenutka politički razvoj zemlje se razlikovao od onog u Indiji gdje su političke institucije zaživjele tek vijek kasnije. Umjesto toga, kolonija Kejp je najviše ličila na Kanadu (a kasnije i na Australiju i Novi Zeland) gdje je Britanija postepeno odobravala samoupravu malim, ali dominantnim grupama britanskih naseljenika. Premda je prvo izborno pravo bilo slijepo za boje - pravo glasa je dodijeljeno svim odraslim muškarcima koji su posjedovali imanje ili su zarađivali - Afrikanci i Melezi bili su u potpunosti isključeni iz političkog života jer su bili siromašni.

Kao i u drugim naseljeničkim kolonijama (uključujući i Sjedinjene Američke Države), u početku su kontakti sa bijelcima imigrantima bili pogubni za neke domorodačke narode. Čak i za vrijeme vladavine Holandsko-istočnoindijske kompanije, bolesti donijete iz Evrope, kao što su velike i male boginje, prouzrokovale su desetkovanje Ksoisan lovaca i pastira u zapadnom dijelu Kejp-a. Do sredine 19. vijeka grupe koje govore bantu jezikom, rasprostranjene sve do najsjevernije tačke kod Limpopo rijeke, izgubile su svoju zemlju, usjeve i stoku zbog evropskih uljeza. Stranci nijesu ostvarili pobjedu zahvaljujući broju vojnika - crnci su uvijek bili mnogobrojniji od bijelaca u Južnoj Africi - već zahvaljujući tehnološkoj superiornosti velegradske industrijske privrede koja je masovno proizvodila vatreno oružje. Međutim, sve ovo ne upućuje na činjenicu da je osvajanje teklo glatko; njega obilježavaju žestoki ratovi radi pružanja otpora koje su četrdesetih godina 19. vijeka započeli Ksosi u zapadnom dijelu Kejp-a, Zulu u Natalu pedesetih, a Soto, Venda i Pedi u unutrašnjosti u brdima šezdesetih godina 19. vijeka. Zulu, koji su prije toga sami surovim sredstvima potisnuli susjedne grupe, uspjeli su da zadrže identitet i epitet ratničkog naroda tokom većeg dijela 19. vijeka.

Prvobitno su se četiri odvojene provincije formirale na teritoriji zvanoj Južna Afrika. Osim Rta dobre nade, Britanci su kontrolisali Natal, drugu koloniju na zapadnoj obali, gdje su dovozili radnike iz kolonijalne Indije (Hinduse i Muslimane) radi uzgajanja plantaža šećera i izgradnje željezničke pruge. Hrišćanski misionari su bili naročito aktivni u Natalu gdje su izgrađivali škole i bolnice i tako modernizovanim načinom života privlačili protjerane Afrikance. U savani, na velikoj nadmorskoj visini, afrički stočari osnovali su dvije poljoprivredne republike zasnovane na instituciji individualnog zemljoposjedništva i naoružanom građanstvu: slobodna država Orindž bila je ustavna republika kojom je upravljala izabrana skupština bijelaca ogrnuta plaštom zakonitosti, dok je Transval bila prilično neuređena država kojom su vladali komandos. Političke i religiozne vođe ovih republika stvorile su mit o Afrikanderima kao izabranim ljudima koji su zbacili okove Britanskog carstva i osnovali sopstvenu obećanu zemlju.

Iako su britanske kolonije i republike koje su osnovali Buri (afrikanderski farmeri) bile različitog porijekla, one su ipak dijelile patrijarhalnu ideologiju koja je svodila

odnose između rasa na one između gospodara i slugu. Ovdje se mora dodati da su se afrički narodi u toj oblasti pokazali tolerantnijim od starosjedilačke populacije Kejp-a. Smješteni u rezervate na zemlji lošeg kvaliteta, prilagodili su se novim zahtjevima kapitalističke industrije koja se razvijala, tako da su obrađivali zemlju (kako svoju, tako i onu koju su zakupili), a plodove prodavali naseljenicima, obezbjeđivali radnu snagu na trgovinskim farmama bijelaca, te usvajali ne samo religije okrenute hrišćanstvu, već i ukuse koje diktira potrošna roba sa Zapada. Prisustvo misionara, vrbovnika radne snage i poreskih službenika na teritorijama Afrike još više je oslabilo uticaj nasljednih plemenskih vođa, čiji su autoritet već oslabili procesi kolonizacije i osvajački pohodi.

RAZVOJNI PUT

U ekonomskom razvoju oblasti značajnu prekretnicu predstavljala je 1870. godina kad su u unutrašnjosti južnog dijela Afrike otkrivena bogata nalazišta zlata i dijamanta. Uspon rudarstva koji je nastupio kao posljedica ovog otkrića obezbjeđivao je sjajne profite investitorima iz Britanije, Evrope i Sjeverne Amerike, a pred kraj vijeka i početkom narednog, doprinio je čvrstoj integraciji Južne Afrike u svjetski kapitalistički ekonomski sistem. Industrijalizacija se odvijala uporedo sa urbanizacijom. Talasi imigranata koji su govorili engleskim jezikom iz cijelog svijeta, kao i afričkih migranata – radnika - sa dalekog sjevera, gdje se nalaze Mozambik, Tanzanija i Zambija, približavali su se gradovima u usponu kao što su Johanesburg i Kimberli. Od samog početka, industrijska privreda je konstruisana po rasnim principima. Bijelci su dobijali kvalifikovane poslove i položaje sa visokim platama i nadzornim odgovornostima, dok su crnci bili slabo plaćeni i smješteni u spartanske barake samo za muškarce. Udružena akcionarska društva, koja su dominirala u rudarskom sektoru, pronašla su zajednički interes sa kolonijalnim vlastima u kontroli priliva radne snage, uvodeći tzv. zakone "ulaska", koji su nalagali da nijedan nezaposleni Afrikanac ne može ostati u urbanoj oblasti bez važeće legitimacije.

Okolo novopronađenog bogatstva zaoštrili su se politički sukobi u zemlji. Uprkos velikim razlikama između Bura i Engleza, kolonisti su se ujedinili kako bi slomili i posljednje ostatke afričkog otpora. Naoružana britanska ekspedicija, uz pomoć obavještajnih podataka koje su im dostavljali Afrikanderi i predstavnici frakcija unutar Zulu kraljevske porodice konačno je potčinila najmoćnije afričko kraljevstvo 1879. godine. Pri tome su Britanci podnijeli značajne gubitke. Zulu monarhija je ukinuta, a zemlja Zulu-a je podijeljena na trinaest oslabljenih oblasti pod vlašću posebnih rukovodilaca. U isto vrijeme Britanija je odlučila da preuzme političku kontrolu od Afrikandera u Transval-u nad nalazištima zlata. Poslije nekoliko neuspješnih pokušaja aneksije, pribjegli su totalnom ratu ne bi li osigurala imperijalnu prevlast. U južnoafričkom (burskom) ratu (1888-1902) ortodoksna britanska vojska koja je brojala gotovo pola miliona vojnika suprotstavila se mobilnoj gerilskoj sili. Britanci su ostvarili pobjedu tek kada su farme Bura bile spaljene do temelja, a porodice protjerane u kampove. Poniženja su nastavljena dugo nakon što je rat završen.

Sklapanje mira dovelo je do političkog ujedinjenja regije i stvaranja moderne države Južne Afrike. Ustav kojim je uspostavljena Južnoafrička Unija 1910. godine sadržao je nekoliko načela koja su značajno uticala na oblikovanje toka nastupajućih

dogadaja. Prvo, ustav je pratio britanski vestminsterski model u kojem je parlament bio vrhovno tijelo unutar unitarne države (drugim riječima, sa jednim jedinim središtem moći za razliku od federacije), što je obezbjeđivalo političkoj partiji koja je kontrolisala parlament veliku slobodu. Drugo, pluralna kultura nove države priznata je tek kada su engleski i holandski (kasnije zamijenjen južnoafričkim holandskim jezikom ili afrikansom) priznati kao službeni jezici jednakog statusa. Posljednje i najznačajnije, crncima (tj. Afrikancima, Indijcima i melezima) je zabranjeno učešće u političkoj vlasti. Izborni zakoni koji su i dalje važili u bivšim kolonijama, potpuno su isključivali crnce iz upravljanja u novim provincijama Transvalu, Slobodnoj Zemlji Orindž i Natalu. Biračka prava crnaca štitila su se u nešto liberalnijoj provinciji - Rtu dobre nade. Međutim, u praksi, crnci nikad nijesu činili više od jedne sedmine biračkog tijela i nikada nijedan njihov član nije izabran u parlament.

Umjesto toga, bijeli naseljenici su započeli sa učvršćivanjem svoje kontrole nad velikom i potencijalno bogatom afričkom državom, a njihova autonomija od države matice još više je ojačala kada je Britanski parlament zabranio zakonodavni nadzor 1934. godine. Period upravljanja bijelaca Južnoafričkom unijom (a kasnije Republikom) može se podijeliti na dva perioda: prvi, kada su naseljenici sa engleskog govornog područja zauzeli vladu (1910-48), a drugi, veoma bitan, kada su je preuzeli afrikanderski nacionalisti (1948-94). Politike države tokom ovih perioda razlikovale su se više po stepenu opresije nego po vrsti: obje su upućivale na rasnu segregaciju. Međutim, režim aparthejda koji je nastupio poslije 1948. godine razvio je ideju rasne segregacije do krajnosti tako što je postavljao barijere unutar same državne strukture.

Ovakav politički razvoj bio je determinisan dvjema oprečnim činjenicama. Sa jedne strane, širenje industrijske privrede zahtijevalo je stvaranje stalne urbane radne snage, što je na taj način povećavalo ekonomsku međuzavisnost različitih rasa. U isto vrijeme, primjena diskriminatornih propisa bila je praćena pojavom novih sve borbenijih oblika crnačkog otpora, čiji početak predstavlja formiranje organizacije koja je poznata pod imenom Afrički nacionalni kongres (ANK) 1912. godine.

Jedan od prvih koraka vlade Unije bio je prihvatanje Zakona o urođeničkim posjedima (1913) po kojima se Afrikancima zabranjuje kupovina ili uzimanje u zakup farmi koje su namijenjene bijelcima. Rezultat donošenja ovog zakona bio je svođenje mogućnosti Afrikanaca sa sela na okrutan izbor između golog preživljavanja u rezervatima i poljoprivrednog nadničarskog rada. Slično je bilo i u urbanim krajevima gdje je država omogućila zakonsku podlogu za ugnjetavanje crnaca, koje je tada već postalo uobičajeno u rudarstvu i proizvodnim sektorima. Na primjer, Zakon o industrijskom dogovoru (1924) oduzeo je Afrikancima pravo da učestvuju u sklapanju kolektivnog ugovora, a 1936. godine Zakonom o predstavljanju urođenika Afrikancima je oduzeto pravo glasa u provinciji Rt dobre nade, čak iako su tada bjelkinje dobile ovo pravo u cijeloj zemlji. Ove uvrede podstakle su kampanje za zakonodavne reforme koje je započela mala elitna grupa obrazovanih Afrikanaca koju su činili činovnici, advokati i profesori, a koji su se počeli ujedinjavati pod zastavom ANK-a. Oni su takođe organizovali štrajkove koje je predvodila Unija trgovačkih radnika (osnovana 1928), mada su se ove radničke akcije planirale i vodile ilegalno. Međutim, uprkos segregaciji, Afrikanci su i dalje pristizali u gradove, okružujući pretjerano čista predgrađa u kojima su živjeli bijelci srednje klase bespravno naseljenim proleterskim naseljima u kojima je nezadovoljstvo bilo gotovo opipljivo.

Drugi svjetski rat (1939-1945) je u potpunosti podijelio zajednicu bijelaca. Mnogi Afrikanderi bili su ojađeni zbog ulaska Južne Afrike u evropski sukob i to na stranu Velike Britanije, a vodeći ekstremisti među njima izražavali su čak otvorene simpatije prema nacističkim idejama rasne čistote. Što se tiče većine naseljenika koji su pripadali engleskom govornom području, oni su pozdravili mogućnost mobilizacije južnoafričkih resursa, kojim bi se pružila podrška i pomoć saveznicima. Kao rezultat, došlo je do pojačane proizvodnje uglja i gvožđa u Africi, kao i do razvoja tekstilne industrije. Nastojeći da i dalje razvijaju privredu poslije rata i uzdajući se u industriju oslonjenu na rad crnaca, vlada Ujedinjene partije (UP) pod vođstvom Jana Smita predložila je skromne reforme s ciljem povećanja plata Afrikancima i poboljšanja uslova njihovog rada. Ali čak i ovi bojažljivi koraci izazvali su žestoku reakciju desnog krila. Na izborima 1948. godine biračko tijelo Afrikandera ujedinilo se pod nazivom Nacionalna partija (NP), koja je ostvarila tijesnu pobjedu, djelimično zbog ruralnih glasačkih oblasti koje su bile previše predstavljene. Vlada D. F. Malana došla je na vlast u vrijeme kad su ideje o aparthejdu (doslovce, "podijeljenost") uzele maha u afrikanderskim crkvama i tajnim društvima. Monstruozni društveni eksperiment stvaranja vlade rasnih institucija spremao se da počne.

EKSPERIMENT APARTHEJD

Vlada koju je formirala Nacionalna partija počela je svoj rad popunjavanjem državne aparature - vojske, policije, državne uprave, i željeznica koje su bile državno vlasništvo - svojim pristalicama. To je obezbjeđivalo Afrikanderima izvanredan položaj - postali su glavni korisnici poljoprivrednih i obrazovnih subvencija, kao i ugovora o javnim radovima. Na taj način državna vlast je korištena s ciljem da se omogući društvena pokretljivost afrikanderske populacije, koja je oduvijek prezirala veće privredno bogatstvo naseljenika koji govore engleskim jezikom. Ovakav razvoj je uz dupliranje javnih službi za segregirane zajednice doveo je do toga da je državna aparatura u Južnoj Africi postala snažna, ogromna i korumpirana.

Vlada je dijelila sve građane na osnovu Zakona o registraciji stanovništva (1950) u četiri rasne kategorije: Afrikanci, melezi, Indijci i bijelci. Ova podjela je poslužila kao temelj aparthejda. Donešeni su i novi zakoni kojima su se zabranjivali seksualni odnosi i brak između ljudi različitih rasa. Vlasti su išle i u takvu krajnost da su rasturali postojeće mješovite porodice. Za vrijeme Zakona o grupisanim oblastima, takođe iz 1950. godine, multirasni krajevi koji su nicali, kao što je Sofijataun u Johannesburgu i Oblast Šest u Kejptaunu, bili su podvrgnuti stalnom teroru tako da se njihovo stanovništvo ubrzo i raselilo. Svaki javni objekat je podijeljen - počevši od autobuskih i željezničkih stanica pa sve do parkova, bioskopa i plaža - tako što je postavljen natpis »Samo za bijelce«. Misionarske škole za Afrikance su ukinute kada je na snagu stupio novi zakon, Zakon o obrazovanju Bantu grupe (1953), te zamijenjene javnim institucijama koje su radile ispod svih standarda. Nastojeći da uklone svaki i najmanji ostatak koji daje prava obojenim rasama, Nacionalna partija je meleze 1956. godine izuzela sa javnog biračkog spiska.

Međutim, tvorac aparthejda, Hendrik Vervord (predsjednik vlade od 1958. do 1966. godine), imao je čak i veću viziju koja se temeljila na potpunoj geografskoj podijeljenosti među rasama. Prema Zakonu o uređivanju "domovine" Bantu grupe (1957), Afrikancima

je oduzeto građansko pravo, protjerani su iz najplodnijih krajeva zemlje (koja je činila 87% obradive zemlje) i raspoređeni u deset razbacanih etničkih rezervata, poznatih kao "domovina". Sprovođenje ovog plana - koji je uključivao neznatnu političku nezavisnost nekih grupa kao što su Transkei i Bofitatsvana - predstavljalo je najveću prinudnu seobu naroda u poslijeratnom svijetu. Kako improvizovana uprava "domovine" nije mogla da obezbijedi posao niti servisiranje osnovnih potreba stanovništva, ovakav premještaj doveo je do mnogih bolesti, loše ishrane, pa i smrti.

Politika vlade, koja je podrazumijevala "odvojeni razvoj", ignorisala je stvarnu činjenicu da je Južna Afrika postala ekonomski integrisano društvo. Do 1980. godine, na vrhuncu etničkog čišćenja koje je sproveden kroz aparthejd, više od polovine obojene populacije nastavilo je da boravi u gradovima, tako da su Afrikanci (6,9 miliona), melezi (2 miliona) i Indijci (700 hiljada) znatno brojčano nadmašili bijelce (4 miliona).

Urbani stanovnici su u potpunosti odbili zvaničnu fikciju da je Afrikancima mjesto u ruralnim rezervatima pod vlašću "plemenskih" vođa. Umjesto toga, nova generacija mladih lidera, kao što su Volter Sisulu, Oliver Tambo i Nelson Mandela, pokrenula je ponovo Afrički nacionalni kongres (ANK) radi razvoja multirasne demokratije. Godine 1955. u Povelji sloboda ANK-a objavljeno je da "Južna Afrika pripada svima koji u njoj žive, i crncima i bijelcima, i nijedna vlada ne može po pravdi sprovesti svoju vlast ukoliko ona nije zasnovana na slobodnoj volji građana". Mješavina liberalnih pogleda istaknutih u Povelji (jednakost pred zakonom, sloboda govora, pravo glasa) sa socijalističkim idejama (slobodno obrazovanje, zdravstvena njega, rudnici i industrija u okviru društvene svojine) odražavala je otvorenost ANK-a za razne političke tendencije. Drugi pokreti za oslobođenje - kao što su Južnoafrička komunistička partija (JKP, osnovana 1921. godine), Panafrički kongres (PAK, osnovan 1959. godine), i Pokret savijesti Crnaca (ujedinio se sedamdesetih godina oko ideja Stiva Bika) – ponašali su se radikalnije i/ili afrocentričnije.

Borba protiv aparthejda počela je mirno, građanskom neposlušnošću. Formiran na osnovu Gandijevih principa koji podrazumijevaju uzdržavanje od nasilja, antiaparthejd pokret uništavao je "propusnice" i prkosio drugim zakonima diskriminacije. Kao odgovor na to, policija je ubila 67 demonstranata u Šarpvilu 1960. godine i zabranila rad ANK-a i PAK-a. Lišeni svake mogućnosti da se mirno organizuju, lideri otpora nijesu imali drugi izbor već da se late oružja. Vojna krila ANK-a i PAK-a- (kasnije poznata kao Armija oslobođenja azijskih naroda - AOAN) i Umkhonto weSizwe (MK, ili Koplje nacije) - uključila su se u žestoke kampanje protiv državnih ustanova, kao što su pošte, na primjer. Optuženi da su odobrili takve napade, Mandela i Sisulu bili su zatvoreni i osuđeni na doživotnu robiju na ostrvu Roben 1964. godine. Tada je uslijedila velika praznina dok pokret otpora nije ojačao ponovo, nakon talasa štrajkova koje su predvodile veoma borbene organizacije crnačkih radnika 1973. godine i hrabre pobune mladih u Soweto-u 1976. godine. Učenici su preko ideja crnačke samosvijesti nastojali da dovedu u pitanje primjenu holandskog južnoafričkog jezika (afrikans) kao sredstva podučavanja. Međutim, te godine policija je uhapsila, mučila i ubila njihovog heroja, Stiva Bika.

Do osamdesetih godina aparthejd je zapao u krizu koja je rezultat njegovih sopstvenih kontradikcija i novih pritisaka iz spoljnog svijeta koji se mijenjao. U unutrašnjosti, industrija je patila zbog stagnacije, inflacije valute i previsokih cijena izvršavanja kompleksnih, ugnjetačkih, društvenih kontrola. Kako su učeni i stručni ljudi među bijelcima počeli emigrirati, a crnci bili onesposobljeni zbog drugorazrednog

obrazovnog sistema, u zemlji je došlo do oskudice kada su u pitanju vještine i znanja neophodna za vođenje i razvoj sofisticiranije privrede. Tada je Nacionalna partija doživjela krah zbog pronevjerenih društvenih fondova, a to je natjeralo i predsjednika vlade, Džona Vorstera, da podnese ostavku. Njegov sljedbenik, P. W. Botha, nastavio je da koristi mješovitu strategiju represije i reforme. Na jednoj strani, povećao je moći predsjedništva na račun kabineta, uključio je vojna lica u vladu kroz Vijeće državne bezbjednosti, a nerijetko je postavljao članove policije za vršioce lokalne vlasti. Na drugoj strani, pokušao je (neuspješno) da uvede nova odvojena zakonodavna tijela kao i vijeća lokalne vlasti koja će činiti Indijci i melezi na osnovu ustava iz 1984. godine. Do 1986. godine Botha je čak odobrio ukidanje nekih manje značajnih zakona aparthejda, uviđajući činjenicu da crnci trajno žive u centru svih glavnih metropola.

Strategija koju je Botha koristio nije funkcionisala jer je predstavljala nastavak ignorisanja političkih težnji većine. Ona je zamijenjena drugim događajima - Afrikanci su u urbanim opštinama i industrijskim naseljima preuzeli stvar u svoje ruke. Do kraja sedamdesetih sindikati su stekli pravo da se organizuju legalno, a do štrajkova je dolazilo nevjerovatnim brzinama. Godine 1983. osnovan je Ujedinjeni demokratski front (UDF) koji su činili od sindikati, crkve, građanske organizacije, kao i ženske i omladinske grupe ujedinjene da bi protestovale protiv novog ustava. UDF, koji se smatrao zamjenom za ANK, u potpunosti je ometao rad urbane lokalne vlasti kroz pažljivo isplaniranu kampanju, koja je podrazumijevala bojkote usluga i potrošača. Međutim, često je praznina koja bi nastupila u vlasti bila ubrzo ispunjena strahom i nasiljem. Nalazeći se pred neskrivenim prkosom - čiji je simbol bio ratoborni »toy-toy« ples kojeg su svi zajedno izvodili na političkim sahranama - vlada Botha nije pronalazila drugi odgovor osim da angažuje vojsku i proglašava vanredno stanje u cijeloj zemlji u junu 1986. godine.

Kad je u pitanju njen međunarodni položaj, Južna Afrika je postajala sve više izolovana. Davno je prošao vedri period šezdesetih i sedamdesetih kada je stabilna poslovna situacija privlačila britanske trgovce i investitore (kao i Njemce, Amerikance i Japance). Prošlosti je isto tako pripadala politička pomoć predsjednika Sjedinjenih Država, Ronalda Niksona, koji je prethodno imao stav, po savjetu ministra spoljnjih poslova Henrija Kisindžera, da bijele naseljenike čeka dugotrajna budućnost u južnom dijelu Afrike i da oni predstavljaju dragocjen bedem protiv komunizma. Umjesto ovih saveznika, Južna Afrika se suočila sa izuzetno neprijateljskom Organizacijom afričke unije (međunarodna unija crnačkih afričkih država), kao i Comonveltom (udruženje bivših britanskih kolonija, od kojih su mnoge iz Azije i Afrike, iz kog se Afrika povukla 1961. godine kada je proglašena republikom). Ujedinjene nacije su zahtijevale od Južne Afrike da preda svoj mandat nad susjednom Namibijom, da povuče svoje trupe iz Angole i da odmah ukine aktuelni sistem, aparthejd. Administracija Džimija Kartera u Sjedinjenim Državama javno se izjasnila za vlast većine, a 1986. godine američki Kongres je poništio veto predsjednika Ronalda Regana kako bi uveo opsežne privredne sankcije protiv Južne Afrike. Priliv kapitala u obliku investicija pretvorio se u odliv. Svuda u svijetu Južna Afrika se smatrala potpuno odbačenom.

NEOČEKIVANA TRANZICIJA

Kako su politički stavovi očvrslili na svim stranama, rasni sukob je izgledao neizbježan. Ipak, ništa iz prošlosti nije pripremlilo Južnoafrikance za ono što je trebalo da se desi. Vidjevši da dalje nasilje može uništiti produktivnu afričku privredu, vođe protivnih političkih snaga unutar zemlje odstupile su od svojih ekstremnih stavova. Vođeni pomiješanim ličnim interesima, oni su neočekivano osmislili miran način koji obezbjeđuje crnačku većinsku vlast u zamjenu za stalno mjesto bijelaca u uspješnoj južnoafričkoj privredi. Sredinom devedesetih u pozadini samog kraja hladnog rata, u Južnoj Africi je došlo do neočekivane tranzicije (prelaza) ka multirasnoj demokratiji.

Događaji koji su se odigrali osamdesetih godina pripremili su atmosferu za pregovore i kompromis. U nedostatku priliva inostranog kapitala, razvoj privrede je počeo da slabi, tjerajući južnoafričku vladu da potraži spas u zapadnom svijetu. Rušenje komunizma u Sovjetskom Savezu i Istočnoj Evropi lišilo je ANK-a glavnih izvora političke, finansijske i vojne pomoći. Kako su obje strane ostale bez sredstava potrebnih za ostvarenje potpune pobjede, počele su da uviđaju značaj sporazuma. Tako su započeli politički kontakti: javno, između bijelaca biznismana i lidera ANK-a u izgnanstvu, a tajno, između vladinih funkcionera i zatvorenika ANK-a u zemlji. Ovi susreti uvjerali su vladu da Nelson Mandela neće insistirati na rješenju »pobjednik-nosi-sve« i da će poštovati manjinska prava (tj. prava bijelaca). Ubrzo nakon pristupanja rukovodstvu Nacionalne partije, Frederik Viljem (F. M.) de Klerk odlučio je da započne sa političkim reformama iako su Afrikanderi još uvijek uživali izvjesnu kontrolu nad političkom situacijom. Drugog februara 1990. godine objavio je da će Mandela biti oslobođen, da zabranjene partije mogu nastaviti sa svojim političkim aktivnostima, a da će pregovori oko novog političkog poretka uskoro početi. Devet dana kasnije, pod reflektorima televizijskih kamera, Mandela je izašao na slobodu.

Pregovori koji su se ticali političke budućnosti zemlje počeli su krajem 1991. godine kada su se vladini delegati, ANK, i sedamnaest drugih političkih organizacija, uključujući i lidere etničkih rezervata, okupili na Kongresu za Demokratsku Južnu Afriku (KDJA). Neke partije su se držale po strani: ljevičarski pokreti crnaca, kao što je PAK, i dalje su više voljeli oružane borbe ("jedan naseljenik, jedan metak"); konzervativne grupe, kao što je Inkatha Slobodna Partija (ISP), pozivale su se na tradiciju, i započele napade na pristalice ANK-a uz prećutan pristanak južnoafričkih snaga bezbjednosti. KDJA i višepartijski forumi koji su formirani bili su čas unutar, čas van sukoba, često prekidajući s radom s obzirom na žestoke incidente (kao što je masakr ljudi koji su živjeli u kolibama u Boipatong-u 1992. godine; zatim, ubistvo generalnog sekretara Komunističke Partije, Kris Hani-a). Veliku ironiju predstavlja činjenica da je uvijek prisutno priviđenje sve jačeg nereda i nemira redovno pomagalo onda kada je partije trebalo dovući za pregovarački sto.

Tokom pregovora nastojalo se pronaći odgovarajući oblik političkog poretka. Dvije vodeće partije mogle su se složiti po nekim osnovnim pitanjima - jedna osoba-jedan glas, nezavisno sudstvo, kao i reintegracija takozvane "domovine" - ali to je bilo sve. Dok je ANK insistirao na unitarnoj državi, NP (u početku) i ISP (svo vrijeme) su isticali federalizam. ANK se zalagao za većinsku vlast, a njihovi protivnici su se izjašnjavali za rotaciono predsjedništvo i za manjinski veto. Ove razlike su konačno otklonjene nakon niza sporazuma sklopljenih tajno: politički sporazum koji podrazumijeva dijeljenje vlasti u Vladi narodnog jedinstva (VNJ) u periodu od pet godina; privredni sporazum koji garantuje postojeća imovinska prava, poslove u državnoj službi i penzije; vojni sporazum

koji obezbjeđuje produžetak amnestije pojedincima sa svih strana koji su priznali politički motivisane zločine. Kako su ovi dogovori uglavnom nastali kao rezultat kalkulacija južnoafričke elite, vođene ličnim interesima, međunarodna zajednica je i dalje forsirala nastavak mirovnog procesa uz obećanja diplomatskog priznanja, pomoći i ulaganja.

Višepartijski pregovarački forum iz 1993. godine konačno je sastavio prelaznu vladu, donio privremeni ustav, i raspisao prve slobodne izbore. Privremeni ustav je sačinjen po uzoru na razne modele - američki, indijski i njemački, između ostalih - ali, prije svega predstavljao je sve mogućnosti u složenom južnoafričkom društvu. To je bio kvazi-federalni dokument koji je predviđao devet provincijskih zakonodavnih tijela i jedanaest službenih jezika. Sadržao je međunarodne standarde, kao što je srazmjerno predstavljanje, na osnovu kojeg se dodjeljuju mandati u nacionalnih i provincijskim skupštinama. Međutim, njegova originalnost se odnosila na odredbama o VNJ, gdje su partije takođe dobijale mjesta u koalicionom kabinetu proporcionalno broju osvojenih glasova na izborima.

Izbori su bili zakazani za 27. april 1994. godine. Od samog starta kampanja je bila ispunjena nesigurnošću. Inkatha slobodna partija (ISP) i ultra desničarska Konzervativna partija su objavile da neće učestvovati jer novi ustav nije obezbjeđivao autonomiju ni Zulu kraljevstvu niti afrikanderskoj republici. Kao rezultat sve većih oružanih sukoba između pristalica ISP-a i ANK-a, proglašeno je vanredno stanje u provinciji Natal. Mandela i de Klerk su iz pregovora isključili poglavicu Mangosuthu Buthelezi, vođu Zulu-a (iz najruralnije sredine). Sa druge strane on je bio spreman da rizikuje izbijanje građanskog rata i žrtvovanje procesa tranzicije i demokratizacije u Južnoj Africi ne bi li ostvario svoje lične političke ambicije i lokalne interese svog naroda. Konačno uvidjevši da će doći do tranzicije i bez njegovog učešća, Buthelezi je okončao svoje balansiranje na ivici rata jedva nedjelju dana prije izbora, objavljujući da će ISP ipak učestvovati.

Na kraju, izbori u Južnoj Africi 1994. godine predstavljali su svečanu proslavu značajne istorijske promjene. Po prvi put razni južnoafrički narodi učestvovali su kao politički jednaki u demokratskom ritualu izbora svojih vođa. Izbori su stavili tačku na kolonijalnu vlast dugu 350 godina, a samim tim i na izopačenu ideju da je pravo na samoupravu privilegija samo nekih rasa, a ne svih.

Svakako, sprovođenje južnoafričkih izbora nije teklo sasvim glatko: glasači su morali da čekaju u dugim redovima da bi popunili svoje glasačke listiće, neki čak i po nekoliko dana, a postignuti rezultat u Kwazulu, u Natalu zavisio je koliko od važećeg glasanja, toliko i od političkog cjenkanja elite. U svakom slučaju, visoki stepen učešća građana na izborima (86% od ukupnog broja) i mir na biračkim mjestima u cijeloj zemlji omogućio je Nezavisnoj Izornoj Komisiji da proglasi izbore "potpuno slobodnim i ispravnim". ANK je osvojio solidnu većinu (62,7% glasova), na drugom mjestu su se nalazile Nacionalna Partija i ISP (20,4% i 10,5%, za svaku posebno), od kojih je svaka osigurala kontrolu bar jednog provincijskog zakonodavnog tijela (zapadni Kejp i Kwazulu-Natal). Ove tri partije formirale su Vladu Narodnog Jedinstva, na čelu sa Nelsonom Mandelom, kao predsjednikom, i F. W. De Klerkom, kao izvršnim zamjenikom. Nasuprot svim očekivanjima, ovi razumni i razboriti lideri - koji su zasluženo podijelili Nobelovu nagradu za mir 1992. godine - spriječili su revoluciju, stvorili kulturu sporazuma i dogovora i razvili demokratiju iz gotovo nemogućih uslova.

SOCIOEKONOMSKA STRUKTURA

Uprkos dramatičnoj demokratskoj tranziciji, efekti promjene nastale u političkoj sferi ublaženi su kontinuitetom u socioekonomskoj sferi. Prva izabrana južnoafrička vlada naslijedila je privredu i socijalnu sredinu u kojoj je stanovništvo bilo međusobno otuđeno, ne samo po pitanju rase već i u pogledu bogatstva i blagostanja. Privreda se do tada nije razvijala da bi služila crnačkoj većini - uključujući tu i ogromnu, osiromašenu najnižu klasu - koja je sada zahtijevala kuće, poslove, obrazovanje. Da li je moguće da se Južnoafrikanci različitog socijalnog porijekla uzdignu iznad gorkog političkog sukoba i ostave za sobom stare podjele? Dok su bijelci posmatrali demokratsku tranziciju kao kraj teškog procesa promjene, crnci su ga doživljavali tek kao početak.

Južna Afrika je oduvijek bila afrička zemlja iako službene politike to priznaju tek nakon 1994. godine. Prema popisu iz 1996. godine, ukupan broj stanovnika iznosio je nešto preko 40 miliona ljudi, od kojih su 77% Afrikanci, 11% bijelci, 9% su melezi, a 3% su Azijati. Najčešći jezici u upotrebi su Zulu (23%), Ksosa (18%), i dijalekti Soto (17%), a zatim slijede holandski južnoafrički i engleski jezik (14% i 9%, za svaki posebno). Premda su Južnoafrikanci relativno dobro obrazovani - 73% je pismeno - mnogi od njih su dobili obrazovanje prilično slabog kvaliteta, a njihov engleski, koji je inače glavni poslovni jezik, kao i jezik uprave, veoma je loš. Međutim, više od jedne polovine stanovništva živi u gradovima (54%), a urbane oblasti niču dva puta brže od rasta ukupne stope populacije (4,9% naspram 2%).

Imajući u vidu najveću i visoko razvijenu privredu na kontinentu i ukupni nacionalni dohodak koji je iznosio 6,854 randa (novčana jedinica u Južnoj Africi) po osobi 1994. godine, Južna Afrika je zemlja prosječnog dohotka. Tu se srijeću prometni gradovi sa svjetlucavim oblakoderima, modernim autoputevima koji vrve od modernih njemačkih i japanskih automobila, a zatim ogromna navodnjena imanja na kojima se koristi najnovija poljoprivredna tehnologija. Ova zemlja je sa svojom fizičkom infrastrukturom (putevi, željeznice, luke, dalekovodna električna mreža), finansijskim ustanovama (banke, zavodi za osiguranje, berza), kao i tehnološkim i poslovnim vještinama zaista impresivna po svim međunarodnim standardima. Nakon stagnacije krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina, privreda je oživjela poslije 1994. Naredne tri godine, iznos nacionalnog dohotka po glavi stanovnika je rastao takvom brzinom da je premašio porast stope stanovništva po prvi put u posljednje dvije decenije. Dugovi prema stranim državama bili su niski, a inflacija pod kontrolom. Značajna je činjenica da je južnoafrička privreda omogućavala finansiranje socioekonomskog razvoja iz domaćih resursa, tako da vladi nije bila potrebna pomoć ili velika pozajmica od međunarodnih donatora.

Naspram ovih prednosti javljaju se siromaštvo i nejednakost. Najmanje jedna trećina ekonomski aktivnih Južnoafrikanaca je bez posla, a nezaposlenost je najviše izražena među omladinom, ženama i Afrikancima. Prosječni mjesečni dohodak zaposlenog Afrikanca (1,137 rand 1995. godine ili \$300) jedva je nešto više od sume koja je neophodna za održavanje domaćinstva. Tako, siromaštvo progoni ne samo nezaposlene već i mnoge porodice čiji članovi rade za nadnice. Među afričkom populacijom 12% nema čistu vodu, 25% ima minimalne zdravstvene uslove, a 53% (čak i više u ruralnim oblastima) stanovništva je bez struje. Opšte uslove života za siromašno stanovništvo čine

slamnate kolibice u blizini turobnih i napuštenih ruralnih ustajalih voda, ili još češće, barake koje ljudi naprave u urbanom naselju prekrivenom otpacima i smećem.

Ovo izmučeno siromašno društvo postoji uporedo sa jasnim prizorima ogromnog bogatstva. Među državama u kojima je izražen jaz između "bogatih" i "siromašnih", Južna Afrika se smatra zemljom u kojoj se ta razlika najviše vidi, a u tome zaostaje samo za Brazilom. Najsiromašnijih 20% domaćinstava zarađuje samo 3% od ukupnog dohotka zemlje, a najbogatijih 20% domaćinstava zarađuje čak 68%. Prema Registru Ujedinjenih nacija o ljudskom razvoju stil života kakav vode Južnoafrikanci bijelci odgovara onom u Novom Zelandu, a Južnoafrikanci crnci žive u uslovima sličnim onima u Kongu - Brazavil. Azijati i melezi nalaze se negdje između.

Takve ozbiljne društvene nejednakosti, zajedno sa naslijeđenom brutalnom politikom, prouzrokovale su pojavu zločina i društvenog nasilja. Stopa ubistava u Južnoj Africi je vodeća u svijetu (65 smrtnih slučajeva na dan 1997. godine). Drugi pokazatelji uključuju ratove bandi, organizovane pljačke banaka, ilegalnu međunarodnu trgovinu drogom, oružjem i dijamantima. Vlada tvrdi da je smanjila broj zločina, ali činjenice samo djelimično idu tome u prilog. Dok je broj nekih krivičnih djela kao što je ubistvo opao, drugi kao što su provale u stanove, su u stalnom porastu. Konvencionalna teorija povezuje zločin sa nezaposlenošću, ali ovakvo njeno ekonomsko tumačenje ne objašnjava vezu između zločina i nasilja. Ovdje je važno zapamtiti da je naizgled mirna politička tranzicija u Južnoj Africi bila zapravo veoma burna. I snage obezbjeđenja i neki anti-aparthejd aktivisti praktikovali su taktiku zastrašivanja i uzimanja zaštite u svoje ruke. Nastupila je kriza autoriteta represivne države, a neposlušno stanovništvo je nastavilo da nabavlja oružje. Prema ispitivanjima javnog mnjenja, strah od zločina je nešto što prožima Južnoafrikance, čak više crnce nego bijelce.

Naučnici su ulazili u žestoke diskusije oko toga da li se politika Južne Afrike bolje razumije kada se posmatra kroz socijalne identitete kao što je etnička pripadnost, ili kroz interese ekonomskih klasa. Ono što izgleda važno jeste da se rasa i klasa prepliću u Južnoj Africi; po društveno-naučnoj terminologiji, društveni i ekonomski raskoli naginju ka tom pojačavanju a ne presijecanju. Kako je u velikoj mjeri aparthejd predstavljao integrisani sistem koji je koristio klasifikaciju ne samo da bi vladao crncima već i da bi zgrnuo bogatstvo (za bijelce), on je rezultirao znatno dubokim i trajnim podjelama.

Pošto znatna nejednakost zasnovana na rasnoj podjeli predstavlja ostavštinu aparthejda koja se još uvijek zadržala, ona predstavlja početnu tačku u analizi dinamike savremene politike zemlje. Naslijeđena socioekonomska struktura značajno je oblikovala izgled političkih institucija u novom ustavu države. Nejednakost među rasama ostaje potencijalno eksplozivan izvor političke nestabilnosti koji bi još uvijek mogao pretvoriti Južnu Afriku u neuspjelu multietničku državu. A sposobnost izabrane vlade da dijeli socijalnu pravdu je već postao standard po kojem mnogi Južnoafrikanci cijene vrijednosti demokratije.

SAVREMENI POLITIČKI IDENTITETI

U kojoj mjeri su socijalni identiteti, u prvom redu rasa, ali naravno i religija i kultura, oblikovali savremenu južnoafričku politiku? Da li je moguće izgraditi zajednički osjećaj pripadnosti jednom narodu u ovoj podijeljenoj i multikulturalnoj zajednici?

Nelson Mandela je zasnovao svoju političku karijeru na pretpostavci da država pripada svim ljudima. Koristio je svoj veliki moralni autoritet da bi promovisao ideju »pomirenja«, po kojoj bi različite južnoafričke grupe naroda trebalo da odbace osvetu i žive složno čineći "naciju duge". Ovome treba dodati da je prvi ministarski savjet bio višerasni, a činilo ga je šesnaest Afrikanaca, osam bijelaca i šest Indijaca ili meleza. Tranzicija je izbacila i nove simbole narodnog jedinstva kao što su zastava raznih boja, zatim himna koja oživljava osnovne tonove himni starog i novog režima. U ovoj zemlji, čiji su stanovnici zaludeni sportom, građani svih rasa demonstriraju svoj patriotizam tako što grle ove simbole na nacionalnim fudbalskim i ragbi utakmicama. Na osnovu ispitivanja javnog mnjenja, više od 90% ispitanika osjeća veliki ponos kada kažu da su "Južnoafrikanci".

Međutim, ista istraživanja pokazuju da se većina građana još uvijek identifikuje prije svega sa svojim podzajednicama. Čak iako se izjašnjavaju za tu novu ideju koja podrazumijeva potpunu odanost antirasizmu, Južnoafrikanci se i dalje ponašaju kao da pripadaju etničkim blokovima. Kao važan primjer možemo navesti izbore iz 1994. godine koji su se definisali kao neka vrsta "etničkog popisa": manje od 3% bijelaca glasalo je za ANK (na čijem čelu se nalaze crnci), a manje od 5% Afrikanaca izabralo je Nacionalnu Partiju (na čijem čelu se nalaze bijelci). Činjenica da je dvije trećine glasača (Indijci i melezi) pristalo uz partije čiji su lideri bijelci pokazuje da su i ove zajednice osjećale rasnu odvojenost od Afrikanaca i da su bile zabrinute zbog posljedica njihove većinske uprave. Ove brige ukazuju na potencijalnu dominaciju jedne demografske grupe. Kako crnci Afrikanci čine nekih 69% izbornog tijela, a pošto je oko 75% njih odano ANK-u, to znači da vladajuća partija uživa stabilnu većinu, čak i sa izvjesnim porastom biračkog tijela. Teško je predvidjeti kako bi moglo doći do promjene vlasti na izborima, imajući u vidu dominantnu vladajuću partiju i izdijeljenu opoziciju. Ovaj vid demokratije zahtijevao bi podjelu glasačke podrške, kao i njeno ponovno regulisanje daleko od sadašnje rasne strukture.

Rasna determinanta južnoafričke politike jedva da je oslabila od 1994. godine. Vlada je naredila da se rasne kategorije popišu i da se objave zvanični podaci, ističući da je sve ovo neophodno ukoliko se želi riješiti postojeći problem rasne nejednakosti. Sprovodile su se takođe i razne afirmativne akcije u cilju stvaranja poslovnih mogućnosti za grupe u nepovoljnom položaju, koje su, pored toga što su podržavale neophodnu transformaciju institucija u društvu, isto tako pomagale da se održi svijest o pripadnosti jednoj etničkoj grupi. Rasni odnosi kvare se nekim krutim stereotipima: mnogi Južnoafrikanci bijelci vjeruju da njihovim sunarodnicima crncima nedostaje tehnička sposobnost da obavljaju složene poslove koje zahtijevaju privreda i vladavina; svjesni ovakvih i sličnih predrasuda, mnogi crnci su previše osjetljivi na kritiku, nastojeći da čak i obično neslaganje u mišljenju definišu kao rasizam. Tako veoma često debate i diskusije koje se vode između vlade i opozicije - naročito u parlamentu i u štampi - dovode do odbrambene razmjene nimalo prijatnih epiteta.

Kao prednost Južne Afrike navodi se činjenica da se etničke grupacije ne poklapaju uvijek i u potpunosti sa teritorijalnim granicama. Zahtjevi industrije i privrede uopšte spojili su crnce i bijelce na radnim mjestima prije mnogo godina u cijeloj zemlji, a sada čak i u izvjesnim naseljima veliki gradova. Tako, privredna integracija nastavlja sa smanjivanjem uzajamne odvojenosti dvije glavne rasne zajednice. Neke manje manjinske grupe ostaju nastanjene u svojim oblastima: na primjer, 83% meleza živi u provinciji

Kejp, naročito u okolini Kejptauna, dok 78% Azijaca živi u Kwazulu-Natal, naročito u Durbanu. U ovim slučajevima, geografska koncentracija je vjerovatno pomogla manjinama da izbjegnu potpuno isključivanje iz politike. U dugoj trci, svaka partija koja želi da vlada na nacionalnom nivou u Južnoj Africi mora privući glasače crnce. Iz ovih razloga pojava multirasne opozicione partije 1997. godine poznate pod imenom Ujedinjeni demokratski pokret (prije toga ANK) činila se kao pozitivan događaj za razvoj demokratije.

Etničke interpretacije južnoafričke politike ne treba forsirati. Borba oko naklonosti Zulu naroda nije prosti plemenski sukob između crnaca. Zulu su između sebe podijeljeni: dok je ruralna grupa odana Inkhata slobodnoj partiji (koja je iz Zulu kulture preuzela simbole kao što su koplje, štit i leopardova koža), tako mnogi pripadnici urbane Zulu grupe podržavaju ANK. Broj političkih ubistava na selu povećao se kada su pristalice ANK-a pokušavale da povećaju podršku kod kuće, samo da bi izazvali kontrareakciju Inkhata tradicionalista, koji su uvidjeli prijetnju moći i statusu *amakoshi* (vođe). Stepen političkog nasilja između ISP-a i ANK-a opao je u Kwazulu - Natal poslije 1994. godine, ali je počeo ponovo da se povećava kako su se izbori 1999. godine približavali. Istrajnost nasilja podstaklo je lidere dviju partija da ponovo započnu pregovore, uključujući i slobodne razgovore o zajedničkoj vladi. Da bi umanjio tenzije i ukazao povjerenje, Mandela je postavio lidera ISP-a Buthelezi-a ne samo ministra unutrašnjih poslova nego i za privremenog vršioца dužnosti predsjednika za vrijeme svojih odsustvovanja iz zemlje.

Pošto su Zulu i afrikanderski nacionalisti uvidjeli da je odvajanje od južnoafričke države kako nepoželjno tako i nepraktično, posvetili su svu pažnju očuvanju svojih jezika i kultura. Po privremenom ustavu holandski južnoafrički jezik je istisnut sa mjesta jednog od dva službena jezika, te kada se raspravljalo o odredbama stalnog ustava 1996. godine, jezik i prava vezana za jezik su postala centar diskusije. Afrinanderski lideri nastojali su da prikažu multikulturni projekat ANK-a kao pokušaj potčinjavanja lingvističke manjine (uključujući Zulu govornike i meleze koji govore holandskim južnoafričkim jezikom). Tako su se rasne i etničke razlike premostile podjednakim brigama prema kulturi. Ponovo, Mandela je uložio veliki napor da uskladi razlike, shvatajući da ekstremisti među kulturnim manjinama mogu predstavljati prijetnju stabilnosti političkog sistema.

Drugi mogući temelji političkog identiteta uključuju religiju i rod. Kao i svuda u Africi, religiozni pokreti koji kombinuju u svom učenju hrišćanske elemente i domorodačka vjerovanja veoma su jaki, popularni i privlačni. Najveće dobrovoljno udruženje u zemlji je Afrička cionistička crkva, koja broji više aktivnih članova nego ANK ili sindikat. Takve nezavisne crkve zalažu se za tradicionalne afričke vrijednosti, kao što su *ubuntu* (zajednica), i upućuju oštar prigovor zapadnjačkoj potrošačkoj kulturi koja sve prožima. Oni smatraju da religija služi ne toliko da bi uvukla ljude u politiku, već da ih ohrabri da se povuku iz svjetovnog svijeta koji se definiše kao pretjerano materijalistički, korumpiran i konkurentski. Urođeni socijalni konzervativizam mnogih Južnoafrikanaca takođe se izražava u potiskivanju žena. Bilo u afrikanderskoj, Zulu ili Ksosa porodici, stariji muškarci dominiraju, a od žena se očekuje da boravi u kući i da svoju djelatnost ograniče na kućne poslove. U kosmopolitskim urbanim oblastima, nepoštovanje prema ženama izražava se čestim neprijatnim incidentima koji podrazumijevaju slučajeve silovanja i kućnog nasilja. Uprkos velikim garancijama protiv muške dominacije koje su obezbijedene Južnoafričkim ustavom, žene u Južnoj Africi moraju da se organizuju kad je u pitanju jednakost polova.

Konačno, pošto rasna diskriminacija više nije socijalno prihvatljiva, nastaju novi oblici isključivanja. Nacionalizam otkriva svoju mračniju stranu čak iako je novi »južnoafrički« identitet počeo da se oblikuje. Ksenofobija (strah od »drugih«) je u porastu protiv stotine hiljada političkih izbjeglica i ekonomskih migranata iz drugih djelova Afrike, koji su nagrnuli u zemlju od trenutka njene demokratske tranzicije. Kako privreda ne može obezbijediti dovoljno poslova za lokalne pridošlice na tržištu, stranci se često optužuju zbog zastoja u poslu, bolesti i kriminalnih radnji za koje nijesu odgovorni. Napadi na strance su u stalnom porastu. Poštovanje jednakih političkih prava - i unutar južnoafričkog raznolikog građanstva i između građana i stranaca – na veoma je niskom nivou.

SAVREMENI POLITIČKI INTERESI

Ukoliko je razvoj industrijske privrede pomogao u smanjenju razlika između rasa, onda je doprinio i stvaranju društvenih klasa. U isto vrijeme kad su Južnoafrikanci pokušali da se otarase etničkih etiketa koje im je aparthejd nametnuo, stvarali su i nove oblike političke solidarnosti zasnovane na ekonomskim interesima. Kao i u drugim kapitalističkim privredama, klasni sukob u Južnoj Africi nastajao je uglavnom zbog neslaganja u interesima između biznismena i radne snage.

Za vrijeme aparthejda, vlada i privatne kompanije udružile su se da bi zabranile ulazak afričkih radnika u sindikate, kao i njihovo učešće u sklapanju kolektivnog ugovora ili stupanje u štrajk. Ali, ogromnoj, polukvalifikovanoj, industrijskoj radnoj sili, koja je bila u stanju da obustavi privrednu proizvodnju, nijesu se mogli oduprijeti. Radnici su organizovali štrajkove, čiji se broj povećavao konstantno, u metalnoj, hemijskoj i tekstilnoj industriji, što je natjeralo staru vladu da zvanično prizna Afrički sindikat 1979. godine i da pristane na formiranje Udruženog kongresa južnoafričkih sindikata (UKJS) 1985. godine. Do 1990. godine četrnaest udruženih sindikata UKJS-a predstavljalo je 1,2 miliona radnika. U početku, sindikati su radili na tome da poboljšaju uslove rada i da obezbijede veće nadnice, odbijajući da se porede sa bilo kojim političkim pokretom. Sa dolaskom UKJS-a, organizovani radnici uključili su se u "nacionalnu demokratsku borbu" na čelu sa ANK-om.

Baš kao u Poljskoj i Zambiji, radnički pokret bio je ključni akter u procesu demokratske tranzicije krajem 20. vijeka u Južnoj Africi. Godine 1991. UKJS je uspješno napravio ispravke u Zakonu o radničkim odnosima, koje podrazumijevaju posredovanje u rješavanju industrijskih sporova. Kada su se politički pregovori oko budućnost zemlje bližili kraju 1992. godine, UKJS je poveo "masovnu akciju" (marševi, barikade, obustave i sl.) koja je predstavljala podršku ANK-u u pregovaračkim pozicijama. A kada je ANK 1994. godine objavio spisak kandidata za nacionalni i provincijski parlament u VNJ, imena sedamdeset UKJS lidera bilo je uključeno. Pošto je radnički pokret doprinio pobjedi ANK-a pružajući mu veliku podršku, UKJS je očekivao da će nova vlada usvojiti i primjenjivati politike koje gledaju na radnu snagu na prijateljski i pokroviteljski način.

Kako se sve ovo događalo, interesi radnika se nijesu uvijek štitili, djelimično zato što je ANK ostvario bliske kontakte i veze sa privatnim kapitalom. Takvi kontakti su od privremenih odnosa između poslovnih i političkih lidera kasnih osamdesetih prerasli u značajne akcionarske doprinose izbornoj kampanji ANK-a 1994. godine. U

međuvremenu, preduzimači su započeli sa projektima kako bi pomogli siromašnima, zatim povezali različite interesne grupe da rasprave o mogućnostima za budućnost, a finansirali su i istraživanje politika u periodu poslije vladavine aparthejda. Do trenutka kada je Mandela sastavio Vladu nacionalnog jedinstva, činilo se prirodnim da će on tražiti savjet od Harija Openhajmera - bivšeg direktora Anglo-afričke korporacije koja je predstavljala najveći južnoafrički konglomerat – koji se tiče usklađivanja pozicija u kabinetu.

Iako su iz toga učili i jedni i drugi, kontakti sa poslovnim interesima - i domaćim i međunarodnim - transformisali su prilaz ANK-a privrednoj politici. ANK se dugo prije toga zalagao za socijalističku strategiju zasnovanu na "grabljenju" "dominantnih privrednih resursa" (kao što su zemlja, industrije i banke). Čak iako je Mandela bio oslobođen iz zatvora 1990. godine, on je nastojao da ispuni davno dato obećanje koje podrazumijeva nacionalizaciju proizvodnih sredstava i ponovnu raspodjelu bogatstva. Ali umjereni glasovi unutar ANK-a počeli su da se pitaju da li je preporučljivo grabiti imovinu i povećavati takse u periodu mobilnog međunarodnog kapitala. Do kraja 1991. godine, prilikom posjete Sjedinjenim Državama, Mandela je uvjeravao direktore korporacija, Svjetsku Banku i Predsjednika Sjedinjenih Država, Džordža Buša, da nacionalizacija više nije moguća. Umjesto toga, ANK je istakao da je ekonomski porast najbolje sredstvo za rješavanje problema siromaštva, a to bi bilo jedino moguće ukoliko bi privatne kompanije - domaće i strane - imale povjerenja i počele da ulažu novac.

Ponovo analizirajući ekonomsku strategiju, ANK nije u potpunosti odbacio ulogu države. Konačno, nova vlada je iznijela Program za rekonstrukciju i razvoj (PRR) 1994. godine koji je zagovarao socioekonomsku »transformaciju« kroz državna ulaganja u obrazovanje, domaćinstvo, zdravstvo i ostale osnovne usluge. Činjenica da je PRR prvobitno bio plan UKJS-a predstavlja dokaz da su interesi radnika ostali veoma važni u oblikovanju mišljenja ANK-a. Međutim, PRR nije bio u stanju da izađe u susret jednom od zahtjeva koji je najviše interesovao građane (ali i sindikate): zapošljavanje. Kao odgovor na ovo, vlada je uvela niz mjera da omogući slobodno tržište 1996. godine i te mjere su poznate pod imenom PZPR (tj. Porast, Zaposlenost i Ponovna Raspodjela). PZPR je nastojao da poveća godišnju stopu privrednog porasta za 6% u Južnoj Africi tako što bi ograničio vladinu potrošnju, oslobodio privredu državne kontrole i privatizovao preduzeća koja su vlasništvo države. U ovom slučaju, izvor ideja bila je reportaža nazvana "Porast za sve", čiji je autor Južnoafrička fondacija, a čiji je najveći dio sponzorirala poslovna zajednica.

Na taj način se južnoafrička vlada našla u središtu klasnog sukoba, te je stoga morala pažljivo balansirati između suparničkih političkih interesa. Na koji način je moguće zadovoljiti očekivanja ugnjetavanih, koja podrazumijevaju poboljšanje životnih standarda, a da se u isto vrijeme ne odvuče kapital i resursi koji su potrebni za privredni uspon i porast? U potrazi za rješenjima, vlada je odlučila da pribjegne kompromisima koji su se u istoriji zemlje već pokazali uspješnim. Osnovala je pregovarački forum pod nazivom Nacionalni ekonomski radnički savjet za razvoj (NERSR) na kojem su radnici, poslodavci i država raspravljali o predloženim zakonskim aktima prije nego što ih parlament izglasa. NERSR predstavlja ono što politički naučnici nazivaju korporativizmom: institucionalno uređenje koje usmjerava predstavnike suprotstavljenih interesa kroz proces kooperativnog-zajedničkog odlučivanja. Kako princip korporativizma omogućava veću važnost, odgovornost i uticaj grupama koje imaju više

moći nego bi imale po osnovu podrške članstva privredna politika u Južnoj Africi počela je da se više orijentiše ka tržištu nego što bi to većina pristalica ANK-a podržala. U početku, UKJS je pokazao priličnu rezervisanost prema ovom postepenom napuštanju njihovih interesa, ali sve veći talas štrajkova krajem devedesetih godina nagovještavao je da se strpljenje radnika bliži kraju.

Vlada može vršiti neka ekonomska usaglašavanja, a da ne izgubi previše političke podrške, djelimično zato što se klasna struktura mijenja. Kako su se uklonile rasne barijere, počele su da se pojavljuju nove socijalne grupe - posebno buržoazija koju su činili crnci. U dekadi prije 1994. godine, lični raspoloživi dohodak Afrikanaca povećao se za više od 35%, a raspoloživi dohodak bijelaca je bio u blagom padu. Od 1994. godine, nova afrička elita je željno pošla u susret bogaćenju i potrošnji u američkom stilu, možda zbog toga što im je suviše dugo uskraćivano pravo na lično bogaćenje. Privatne kompanije su konačno dozvolile djelovanje ove nove klase investitora na osnovu toga što crnci sada posjeduju više od jedne desetine bogatstva na berzi u Johanezburgu, iako bi trebalo još znatno da napreduju kada je u pitanju operativna kontrola kompanija. Kao rezultat, dohodak u crnačkoj zajednici izjednačio se sa prosječnim dohotkom na nivou cijelog društva.

Čak ni radnička klasa ne može da odoli velikoj privlačnosti tržišta. Članovi UKJS sindikata osnovali su kompanije za ostvarivanje dobiti i penzijske fondove. Lideri sindikata sada su članovi odbora vodećih kompanija, pa čak i veoma konzervativnog rudarskog sektora. Ovi pokreti u klasnoj strukturi donekle su poremetili odnose unutar sindikata, ali i između radnika - članova sindikata i nezaposlenih ljudi. Vođe radnika su optužene da su se "prodali" kapitalizmu, tako da se došlo na ideju da se formira nova ljevičarska politička partija. Aktivisti i članovi UKJS-a vidjeli su svoju organizaciju kao sredstvo za stvaranje takve partije, javno pozivajući sindikate da prekinu svoje savezništvo sa ANK-om.

Ipak, za sada većinska partija ima osigurano izborno tijelo. Na izborima koji su se održali 1999. godine ANK je dobio većinu glasova (66%), međutim imao je ispod dvije trećine što je neophodno za promjenu ustava. Pošto je omogućio povratak ljudskog dostojanstva i uspostavljanje jednakosti, ANK može nastaviti da se predstavlja kao zastupnik osiromašene većine. Zapravo, podrška ANK-a je vjerovatno više motivisana materijalnim interesima njegovih pristalica nego njihovim rasnim identitetima. Na kraju, članstvo ANK-a, koje je pretežno afričko, izabralo je sedam ne-Afrikanaca na vodećih deset pozicija u partijskom izvršnom komitetu 1997. godine. Štaviše, Panafrički Kongres (PAK), koji se zalaže za razvoj crnačke svijesti, nikad nije bio u stanju da skupi više od 2% narodnih glasova. Umjesto toga, građani su izgleda smatrali da je ANK najbolji izbor za državu i da će dovesti do smanjivanja procjepa koji postoji između bogatih i siromašnih. Zaista, učvršćivanje demokratije u Južnoj Africi može prilično zavisi od sposobnosti većinske partije da zadovolji baš ova materijalna očekivanja, što je tema kojoj ćemo se vratiti u samom zaključku ovog poglavlja.

DEMOKRATSKE POLITIČKE INSTITUCIJE

Svrha postojanja jedne vlade je da donosi autoritativne odluke kojim će raz riješiti političke sukobe između suprotstavljenih interesa i identiteta. Vladati (upravljati) znači

donositi odluke ("pravila") koje svi moraju poštovati. Pod autoritarnim režimom (kao što je to stari aparthejd sistem), građani su nevoljno prihvatili odluke vlade jer su se plašili da će država u suprotnom reagovati nasiljem protiv njih. Pod demokratskim režimom (kao što je južnoafrički politički dogovor iz 1994. godine), građani poštuju odluke svojevrijedno jer smatraju izabranu vladu legitimnom. Idealna vlada bi bila ona koja brzo reaguje na zahtjeve naroda, ali koja je istovremeno efikasna u sprovođenju svojih političkih odluka.

Vlada prevodi zahtjeve u politike kroz političke institucije. Postojanje nekoliko osnovnih institucija neophodno je za demokratiju. To su prije svega ustav sa garantovanim pravima i slobodama, mehanizmi kontrole izvršne vlasti, redovni slobodni izbori i aktivno autonomno civilno društvo. Svaka od ovih političkih institucija je proučena u ovom poglavlju, ali posebnu pažnju treba pokloniti tijelima kao što su Ustavni sud i Komisija za istinu i pomirenje, koja su doprinijela na različite načine razvoju demokratije u Južnoj Africi.

Južnoafrički Ustav koji je ratifikovan 1997. godine krajnje je liberalan. Njega je donijela Ustavotvorna skupština VNJ-a, i ne samo da predstavlja pravi dragulj prvih političkih dostignuća vlade, već je veoma cijenjen i u svijetu. Pored pune skale građanskih i političkih prava (na primjer, sloboda govora, udruženja i glasanja), ustavna povelja sloboda uključuje i velike garancije koje podrazumijevaju korišćenje obrazovnih i zdravstvenih usluga, vode, hrane, i društvene bezbjednosti. Ova politička i ekonomska prava naročito su proširena kada je riječ o djeci. Određene odredbe odražavaju specifičnu južnoafričku istoriju: sloboda govora se određuje zabranama govora mržnje; prava na nečije kulturno nasljeđe odobravaju se samo u slučaju da ona ne narušavaju prava drugih; prava na svojinu ne isključuju mogućnost redistributivnih mjera (kao reforma o zemlji). Pošto ga je parlamentarna većina usvojila, ustav je naišao na veliko odobravanje u čitavom društvu. Imajući u vidu sva obećanja istaknuta u njemu, još uvijek mora da dokaže da je u potpunosti primjenljiv.

Kao i u drugim zemljama, ustav Južne Afrike postavlja osnov za vladavinu prava. On podrazumijeva razdvajanje glavnih poluga vlasti kroz konvencionalnu podjelu na zakonodavnu, sudsku i izvršnu granu vlasti. Nekonvencionalno je, međutim, postojanje relativne ravnoteže između izvršne i zakonodavne vlasti čiji je rezultat demokratski sistem koji nije ni predsjednički ni parlamentarni, već svojevrsan hibrid ova dva sistema. Sa jedne strane, ustav predstavlja vrhovnu vlast (mjesto parlamenta). A ustavom su garantovane ogromne moći predsjednika prilikom odlučivanja i postavljanja na funkcije. Sa druge strane predsjednik se ne bira neposredno (već ga narodna skupština bira iz svojih redova), a on ili ona mora da izabere članove svog kabineta iz redova skupštine, te da raspusti vladu u slučaju izglasanog nepovjerenja. Zbog ovih formalnih ograničenja, glavni nosilac izvršne vlasti u Južnoj Africi izgleda više kao predsjednik vlade u Komonveltu (u Britanskoj zajednici naroda) nego kao »superpredsjednik« koji je obično na vlasti u drugim afričkim republikama.

Konkretnom terminologijom rečeno, radnička većina ANK-a u parlamentu omogućila je izvršnoj vlasti da kontroliše zakonodavnu. U Južnoj Africi parlament je dvodoman, što znači da ima dva doma: Narodnu skupštinu i Narodno vijeće provincija, sa centrom koji se trenutno nalazi u Kejptaunu. Parlament je bio aktivan od 1994. godine, prelazeći prosječno po 108 zakona na svakoj od prve tri godišnje sjednice, od kojih su mnogi potpuno suprotni onima koji su važili u doba aparthejda. Međutim, gotovo svi

zakonski nacrti poticali su iz kabineta predsjednika ili iz drugih ministarstava u okviru izvršne vlasti. Čvrsta politička disciplina, koju je zahtijevao odbor partije ANK-a, kočila je njene članove u parlamentu u ispitivanju svojih ministara. Glavne odluke u vezi sa ekonomskom politikom - kao što je promjena naglaska sa pružanja usluge sa PRR-om na čelu na stvaranje posla pod PZPR-om – donijete su u okviru izvršne vlasti i to bez konsultacije sa članovima parlamenta, koji obično pokrenu neka manjinska pitanja (na primjer, problem jezika) umjesto nekih glavnih briga (kao što su posao, obrazovanje, domaćinstvo).

Do sada, sudstvo je bilo više nezavisno nego zakonodavstvo. Ustavni sud, koji ima posljednju riječ kada se radi o fundamentalnim pravnim pitanjima, odbacio je jedan nacrt ustava dok se ne uključe odredbe koje će pojačati prava pojedinaca, učvrstiti autonomiju provincijskih vlasti i povećati državnu kontrolu od strane nadzornih društava. Iako je bio suviše oprezan da usko formuliše svoje presude, sud je već donosio odluke u korist socijalne pravde: na osnovu odredbe iz 1998. godine, na primjer, stanovnicima predgrađa bijelaca u Johannesburgu bilo je naređeno da prihvate povećanja poreza na imovinu, što će omogućiti gradskim službama da se prošire do crnačkih opština koje su u lošem položaju, kao što je Soweto. Dosad, izvršna vlast se povinivala odredbama sudske vlasti, čak i kada su ovi zahtijevali od predsjednika da se lično pojavi u sudu. Ova privrženost poštovanju zakona još više zapanjuje kada se uzme u obzir da članove viših sudova uglavnom određuju starije sudije koje su to činile još od vremena prethodne vlasti. U poređenju sa antirasnim zakonodavstvom i izvršnom vlasti, sudstvo je najmanje promijenjeni dio vlasti.

Kako su skoro prošlost Južne Afrike obilježile velike povrede ljudskih prava, novi poredak je obezbijedio posebne institucije koje su se bavile tim problemom. Ponovo uz međunarodno odobravanje, nova vlada osnovala je Komisiju za istinu i pomirenje (KIP) 1995. godine pod nadzorom nadbiskupa Desmond Tutua, dobitnika Nobelove nagrade za mir. KIP je dobila tri zadatka: da otkrije istinu u vezi sa zloupotrebama ljudskih prava u vrijeme aparthejda; da ponudi amnestiju onima koji su priznali svoju politički motivisanu uključenost; i da nadoknadi gubitke žrtvama. Komisija je tražila kreativno rješenje problema iz južnoafričke prošlosti, koji se odnose na političko nasilje uz podršku države, a koje se dešavalo između zajednica. Rješavanje ovakvih problema značilo bi i izbjegavanje serije kazni i osveta. Naoružana politikom štapa, koji posjeduje moć sudskog poziva, i šargarepe, koja podrazumijeva amnestiju, ova komisija je na lak način postala najmoćnija od svih te vrste koje su ikad osnovane.

Nekoliko hiljada žrtava svjedočilo je prije javnog saslušanja, što je pružilo konačno priliku onima koji su patili u tišini da budu saslušani. Jedan niz aparthejd funkcionera koji su bili na nekim ne tako važnim položajima takođe je istupio da prizna, uz neprijatne detalje, kakva je njihova uloga bila i kakva su se to zvjerstva događala. Komisija je takođe uronila u nedjela Pokreta za oslobođenje, a to uključuje torturu u bivšim ANK kampovima za obuku, kao i navodnu umiješanost Vini Madikizela-Mandele (tada Nelsonove žene) u nekoliko ubistava krajem osamdesetih godina. Veliki uspjeh KIP-a bio je u tome što je razotkrio unutrašnje tajne za vrijeme vladavine aparthejda, čineći poricanje nemogućim i smanjujući vjerovatnoću da će se takvi užasi više ikad ponoviti.

Do trenutka kada je KIP objavila konačni izvještaj krajem 1998. godine, suočila se sa kritikom od strane mnogih političkih subjekata. Zločinci koji nijesu priznali svoja zlodjela iz svih političkih partija uzvikivali su pogrde. Kako su neke starije ličnosti (bivši

predsjednik vlade P. W. Botha i ISP lider Gatsha Buthelezi) odbile da svjedoče, istina u vezi sa komandnim lancem prilikom ubijanja antiaparthejd aktivista ostala je nepoznata. Porodice nekih žrtava takođe su izrazile veliki bijes i ljutnju zbog tog procesa koji otvara stare rane, a nudi veoma malo pomoći nakon toga. KIP je tvrdila da istina ne vodi uvijek ka pomirenju. Grafit koji je napisan na Pretorija podvožnjaku – "Tutu ih je naveo da priznaju, a sada ćemo ih mi ubiti!" - svakako predstavlja ekstreman pogled, ali u svakom slučaju on otkriva element koji nedostaje: pravdu. Za mnoge Južnoafrikance, ispravljanje grešaka zahtijevaće više nego što je to amnestija za državne zločince; isto tako zahtijeva i značajnu mjeru društvene pravde koja obuhvata velika žrtvovanja korisnika raznih povlastica aparthejda.

Kada je riječ o stalnim društvenim podjelama, političke demokratske institucije nude rješenje koje označava korak naprijed. Dok za demokratiju treba više od izbora, izbori su neophodan prvi korak u procesu uvođenja demokratije. Iako ne tako dobro organizovani, izbori iz 1994. godine po prvi put su izgradili osnovu za mogućnost dogovora različitih zajednica kako da same naprave ustav. I u privremenom i u novom ustavu, Južnoafrikanci su izabrali izborni sistem zasnovan na srazmjernom zastupanju. Ovo je izgledalo kao dobar izbor, ne samo zato što je prethodni »pobjednik-sve-dobija« sistem pomogao Nacionalnoj partiji da uveća moć, već i zato što proporcionalni sistem omogućuje da se svaki glas čuje. Međutim, u praksi, u Južnoj Africi je i ovaj sistem stvorio probleme. Zbog toga je veoma brzo nastao "jaz u zastupanju" između glasača i političkih elita.

Izbori za lokalnu vlast održani su u sedam od ukupno devet provincija u državi krajem 1995. godine, a glasanje se moralo odložiti do 1996. godine u zapadnom Kejpu i Kwazulu-Natal zbog organizacionih problema ili političkog nasilja. Ovi izbori potvrdili su kontrolu ANK-a u glavnim urbanim oblastima, dok je manjinska vlast bila u nekim opštinama. Lokalni izbori takođe su uveli i neke inovacije, uključujući i birački spisak i mješoviti izborni sistem koji je spajao izbornu jedinicu i srazmjerno zastupanje. Spisak glasača se isto tako tražio i na izborima za nacionalnu i provincijsku zakonodavnu vlast koji su se održali 1999. godine. Nakon ovog datuma, vlada više nije bila konstitucionalno obavezna da dijeli izvršnu vlast sa manjinskim partijama iako je ANK namjeravao da ponudi kabinetska mjesta Inkatha pokretu. Sa drugim nacionalnim izborima, zemlja je izvršila tranziciju ka višepartijskoj demokratiji, ističući vladu na vlasti i opoziciju izvan moći.

BIROKRATSKE DRŽAVNE INSTITUCIJE

Kada Južnoafrikanci misle na "vladu" (ili "Pretoriju" - grad u kojem se može pronaći najveći broj vladinih ministarstava), oni obično misle na izvršnu vlast. Izvršna vlast je onaj dio vlasti koji je zadužen za upravljanje državom između izbora. Ona uključuje predsjednika, zamjenika predsjednika, predsjednički kabinet, ministarstva i sekretarijate. Ministarstvo finansija (u konsultaciji sa nezavisnom finansijskom i fiskalnom komisijom koja nadgleda raspodjelu sredstava lokalnim i provincijskim vladama) odgovorno je za pripremu i kontrolu budžeta.

Od samog početka predsjednik Nelson Mandela koncentrisao se na rješavanje političkih problema i na vršenje ceremonijalnih predsjedničkih dužnosti; vođenje politike

i donošenje rutinskih administrativnih odluka prepustio je zamjeniku predsjednika, Thabo Mbeki. Mbeki je čvrsto uzeo vlast u svoje ruke tako što je povećao broj »svojih ljudi« u upravi, te postavio procedure upravljanja političkim procesom. ANK je tako postepeno pripremio državu i svijet za Mandelino povlačenje, i Mbekino napredovanje do mjesta predsjednika 1999. godine. Iako Južnoafrikanci nikad ne mogu voljeti tehnokratu Mbeki-a kao harizmatičnog gospodina Mandelu, oni su se već navikli na činjenicu da je novi čovjek na vlasti.

Vodeća politička partija ima jak uticaj ne samo na zakonodavnu već i na izvršnu vlast u Južnoj Africi. Vrhovni organi ANK-a - Nacionalni kongres, Nacionalni izvršni komitet (NIK) i Nacionalni radni komitet (NRK) – određuju politike koje vlada mora pratiti i poštovati. NIK je najviše tijelo koje određuje politiku između kongresa partije, a NRK je odgovoran za svakodnevno upravljanje organizacijom. Kako većina kabinetskih ministara radi i na mjestu službenika ANK-a, partijske ideje redovno pronadu svoj put do politike vlade. Ali, dok se aktivisti ANK-a trude da izbrisu liniju između izvršne vlasti i partije, stariji državni činovnici nastoje da je jasno definišu. Generalni direktori vladinih sekretarijata – stariji državni službenici koji obezbjeđuju profesionalni savjet i upravu – često su u prilici da samostalno utiču na politiku. Takođe, vladu značajno finansiraju i međunarodni donatori koji insistiraju na određenim tehničkim uslovima koji ograničavaju samovolju partije.

Upravo zbog toga što savremene vlade kontrolišu znatan broj resursa – kao što su ekspertiza, budžeti, prinuda – mogućnost zloupotrebe moći uvijek postoji. Ova prijetnja se uvećava samim tim što se vlada ANK-a trudi da akumulira i centralizuje moć kako bi radikalno transformisala društvo. Prethodna južnoafrička vlada Nacionalne partije bila je veoma tajanstvena i zatvorena u vršenju svojih poslova, a taj impuls je zadržala i današnja birokratija. "Korupcija" se ukorijenila u nekadašnjim vladama "domovine" koje su kasnije priključene aktuelnim provincijskim administracijama. Ispitivanje javnog mnjenja iz 1996. godine pokazalo je da 40% južnoafričkog građanstva vidi novu vladu kao jednako (ili čak više) korumpiranu kao i onu koju je smijenila. Lanac slučajeva korupcije koji je objelodanjen u štampi – ilegalne prodaje vozačkih dozvola, nepostojeći "radnici duhovi" na državnom platnom spisku, povrede postupaka propisanih ugovorom koje se odnose na domaćinstvo i zdravlje – nagovještavali su da postoji još obilje ovakvih neobjelodanih zloupotreba.

Južnoafrički ustav sadrži na papiru veliki broj korektivnih mehanizama u slučaju zloupotreba izvršne vlasti: Komisija za ljudska prava ima zaduženje da ispravi i redukuje pojavu nasilja kao i da se stara o obrazovanju građanstva; Zvanični zaštitnik ljudskih prava i sloboda – ombudsman prima žalbe građana u vezi sa povredom zakona ili nepravednom administracijom; glavni revizor izvještava parlament o korišćenju novca poreskih obveznika. U početku, ANK je težio da poveća transparentnost vezanu za obavljanje javnih poslova kroz usvajanje Kodeksa ponašanja članova parlamenta. Međutim, kako je vrijeme prolazilo, ANK se sve više udaljava od ove koncepcije i pokušao da odgovori na izazov na taj način što će npr. referentne odredbe ove problematike uključiti u Zakon o slobodnoj demokratiji i tako omogućiti dostupnost informacija o radu vlade. U praksi, rad svih nadzornih agencija ograničen je budžetom koji određuje Ministarstvo finansija; nijedna ne funkcioniše posebno na provincijskom ili lokalnom nivou, gdje se najveći broj ovakvih zloupotreba i dešava. Ako ovakve

institucije nisu održive, može biti prilično teško obezbijediti odgovornost izvršne vlasti u novoj demokratiji.

Osnovna poluga izvršne vlasti je državni aparat represije. Pod aparthejdom, južnoafrička vlada koristila je državni bezbjednosni aparat – vojsku, policiju i obavještajne službe - ne samo protiv susjednih zemalja već i protiv sopstvenog naroda. Od 1994. godine uloga vojske je redefinisana – (da čuva zemlju od spoljnje prijetnje i da održava mir u regijama), a budžet odbrane je smanjen u korist društvene potrošnje. Manja Južnoafrička nacionalna odbrambena snaga (JANOS) organizovana je kombinovanjem elemenata redovne vojske i oružanog krila gerilskih pokreta. Godine 1998. general Sipive Nianda, bivši gerilski zapovjednik, imenovan je za šefa JANOS-a. Prije nego su u potpunosti eliminisane rasne tenzije, takva imenovanja pomogla su izvršnoj vlasti da uspostavi kontrolu nad oružanim snagama, time u velikoj mjeri smanjujući mogućnost oružanog puča i nasilnog preuzimanja vlasti.

Nezgodnije za reformu su obavještajne službe i policija jer još uvijek sadrže elemente koji su u suprotnosti sa novim političkim poretkom, i koje se ne rijetko u svom radu služe starim metodama represije. Građani nijesu zaboravili da su se Južnoafričke policijske službe (JPS) koristile kao parlamentarni jurišni udarni odredi radi nametanja odgovarajućeg poretka za vrijeme pobuna sedamdesetih i osamdesetih godina. Južnoafrikanci svih rasa ne vjeruju policiji i njenim članovima zato što im nedostaje profesionalna obuka (na primjer, u kontroli kriminala i odnosa unutar zajednice), a i stoga što se u njihovim redovima nerijetko mogu naći rasisti, pa čak i kriminalci. Nedostatak povjerenja nije ublažen pravosudnim sistemom, koji redovno ne uspijeva da osudi prestupnike. Umjesto toga, tužiocima su pretrpani poslom i premoreni od rada, svjedoci nijesu dovoljno zaštićeni, saslušanja se beskrajno odlažu, a mnogi loše pripremljeni slučajevi čak i ne stižu na sud. Nakon ovakvih podataka može se reći da je vlada pretjerano blaga prema kriminalu.

Ono što nam predstavlja najveći izazov kada je riječ o južnoafričkoj vladi jeste njena institucionalna izgradnja. Kao što je već rečeno, vlada mora biti uspješna ne samo u kreiranju već i u procesu sprovođenja svojih politika. Ukratko, ona mora upravljati. Period koji je pratio proces tranzicije u Južnoj Africi iz 1994. godine označava se kao produktivno međurazdoblje progresivne reforme čije su se popularne politike donošene i sprovedene u gotovo svakom vladinom sektoru. Ali, u centru haosa političkih papira ostaje mučno pitanje: da li je izvršna vlast sposobna da obezbijedi odgovarajuće sprovođenje?

Zadatak institucionalne izgradnje u Južnoj Africi je dodatno komplikovan kompleksnom strukturom vlasti. Da bi se ispratila državna raznolikost, ustav uspostavlja tri nivoa vlasti: nacionalni, provincijalni i lokalni. Svaka ima posebne odgovornosti za određene društvene funkcije. Nacionalna vlast najviše brine o zadacima kao što su odbrana i oporezivanje, provincijalna je zadužena za zdravlje i obrazovanje, između ostalog; a lokalna uprava mora obezbijediti veliki broj gradskih usluga kao što su čišćenje ulica, održavanje puteva ili otklanjanje otpadaka. Svaki nivo vlasti ima svoje zakonodavno tijelo (provincijski parlament ili lokalno vijeće) i izvršno tijelo (provincijsko izvršno vijeće ili lokalna uprava). Jednostavno popunjavanje osobljem ovih jedinica vlasti, kada većini stanovništva nedostaje osnovno obrazovanje i iskustvo, čini samo početak izazova koji predstavlja izgradnja institucija.

Uopšteno govoreći, državni aparat funkcioniše sve slabije kada se ide od centra ka lokalnom nivou. S druge strane najveće društvene potrebe nastaju prije svega među siromašnim stanovništvom na nivou provincija. U takvim uslovima nova vlada pokušava da obezbijedi široki raspon usluga za populaciju istovremeno radeći na razvoju javne politike i konstrukciji novih institucija, nerijetko od samog početka. Kako je to jedan političar rekao, ovo je slično premještanju namještaja u novu kuću koja još uvijek nije završena.

Čak i u političkom centru, državnim činovnicima nekad nedostaje strateški menadžment, kao i tehničke i finansijske sposobnosti, neophodne da bi se upravljalo savremenom i modernom državom, a to dovodi do pretjeranog oslanjanja na spoljne konsultante. Vlada jedva uspijeva da prikupi poreze i pri tom je zavisna od dobrovoljnog pristanka pojedinaca i kompanija. Carinske kontrole na međunarodnim aerodromima i lukama počinju da otkazuju. Osnovne rukovodeće sposobnosti su čak i rjeđe na provincijskom nivou, gdje se zapravo potroši 57% od državnog budžeta. Kao rezultat, većina ministarstava na provincijskom nivou nije u stanju da obezbijedi servisiranje osnovnih potreba ("obrazovanje i zdravstvo za sve"). Iako su mnogi Južnoafrikanci koji su ranije bili u nepovoljnom položaju dobili škole kao i preventivnu zdravstvenu zaštitu po prvi put, kvalitet takvih službi slabi. Na lokalnom nivou, život se vodi slično onom od ranije: uspostavljene prigradske oblasti koriste sve moderne usluge i službe, ali su neka naselja i dalje bez asfaltiranih puteva, struje, tekuće vode.

Na površini, problemi institucionalne izgradnje čine se finansijske prirode. U otprilike jednoj trećini urbanih opština i ruralnih područja, lokalne vlasti ne mogu sakupiti dovoljno prihoda da pokriju troškove obezbjeđivanja osnovnih usluga. Provincijske vlasti nijesu u mogućnosti da u potpunosti potroše svoje godišnje budžete ni da adekvatno kontrolišu korišćenje sredstava koja distribuiraju. Međutim, vakuum državne vlasti je prije svega politički i proizilazi iz neriješenih sukoba iz perioda aparthejda. Na primjer, mnogi stanovnici opština još uvijek istrajavaju u odbijanju da plate takse za službe koje održavaju lokalna vijeća, iako su sada ta tijela izabrana na demokratski način. U nekim ruralnim područjima tradicionalni lideri i njihove pristalice odbijaju da priznaju vlast izabranih članova vijeća koje smatraju uljezima u tradicionalnom upravljanju. Kao što se vidi među Južnoafričkim građanima legitimitet demokratskih institucija još uvijek nije učvršćen.

ZAKLJUČAK: KONSOLIDACIJA DEMOKRATIJE?

Dugotrajni izazov u Južnoj Africi je konsolidacija uspjeha postignutih u miru, blagostanju i demokratiji. Iako su hrabe političke inicijative dovele do tranzicije države od diktatorske vlasti zdravlje novih još krhkih institucija zavisiće od ekonomskog i socijalnog razvoja. Zadovoljenje materijalnih interesa ugroženih grupa jeste ključ budućnosti države. Kako je to predsjednik Mandela formulisao kada su počeli izbori 1998. godine, "Naš uspjeh treba ocijeniti na osnovu toga da li naši programi pozitivno utiču na živote najosjetljivijih djelova društva".

Težeći da ispuni zadatak, južnoafrička vlada suočava se sa nekoliko složenih dilema. Kao vid zaključka, treba razmisliti o odgovorima na sljedeća četiri pitanja: Da li se privreda može razviti dovoljno brzo da omogući preraspodjelu bogatstva i šansi? Da li

se institucije mogu očistiti od rasizma, a istovremeno učiniti efikasnim? Da li se režim zasnovan na poštovanju ljudskih prava može efikasno suprotstaviti zločinu? I na kraju, da li demokratske institucije mogu dobro funkcionisati ukoliko građani nijesu čvrsto privrženi demokratiji? Pristupi ovim suprotstavljenim prioritetima određiće vrstu privrede, društva i politike koje će Južna Afrika razviti u budućnosti.

Prvo, da li se privreda može dovoljno brzo razvijati da obezbijedi adekvatnu preraspodjelu bogatstva i šansi? Južnoafrički politički lideri su okupirani pitanjem razvoja privrede, koja mora stvoriti dovoljan broj poslova da bi se umanjilo siromaštvo crnaca. Ipak, formalna sposobnost sektora da obezbjeđuje zaposlenje opala je pošto su rudarstvo, proizvodnja i poljoprivreda pretrpjeli ozbiljne poslovne gubitke. Strano ulaganje skoro i da se nije osjetilo u Južnoj Africi do 1994. godine, a kapital je nestao sa svih tržišta prateći azijske finansijske krahove iz 1997. godine. Ovi događaji uništili su strategiju vlade, koja se ticala brzog privrednog porasta, i ojačali političke aktiviste (UKJS i Komunističku partiju), koji su zahtijevali od države da se više angažuje u procesu stvaranja posla. Međutim, ironija je u tome da što se više vlada miješa u privredu, Južna Afrika postaje manje konkurentna u procesu privlačenja neophodnih privatnih investicija, kako iz domaćih tako i iz stranih izvora. Takve su ograničene političke opcije na raspolaganju vladi čija je privreda ponovo stupila na svjetsko tržište u trenutku kada je kapital postao veoma mobilan.

Drugo, da li se državne institucije mogu osloboditi rasizma, a istovremeno očuvati i unaprijediti svoju efikasnost? Južnoafrička vlada pokušava da smanji ogromni birokratski aparat i da ga istovremeno "transformiše" (na primjer, da ga učini više društveno reprezentativnim i politički pristupačnim). Neki ministri i ministarstva bili su praktično paralizovani zbog sukoba između funkcionera starog poretka i regruta nove državne službe, često radi uvođenja pozitivnih inovacija u rad. Takvi zastoji doprinose krizi institucionalne izgradnje koja je usporila južnoafrički post-tranzicijski razvoj. Iskustvo Malazije ukazuje da se beneficije mogu pružiti ranije marginalizovanim grupama, ali samo u kontekstu brzog razvoja privrede. Ali, tamo gdje se poslovne mogućnosti smanjuju, afirmativno djelovanje podrazumijeva prave gubitke za one u nekada dobrom položaju. Tu je i pitanje odliva sposobnih kadrova u inostranstvo. Južna Afrika je već izgubila veliki broj doktora, računovođa i inženjera čiji je talenat bitan za razvoj zemlje.

Treće, da li se vlada može boriti protiv kriminala i poštovati ljudska prava u isto vrijeme? Kako demokratizacija povećava zahtjeve za odgovornom upotrebom državne moći, ona istovremeno slabi kontrolu nad društvom. Ljudi koji su se u početku plašili državne represije sada su slobodni da se bave raznim poslovima, i legalnim i nezakonitim. Sve je očiglednija npr. da nekadašnja vojna lica koja su učestvovala u aparthejd konfliktu – i redovni vojnici i gerilci - primjenjuju svoje ratne vještine da bi gradili karijere u žestokom kriminalu. Kriminalci svih tipova zloupotrebljavaju napredne politike ANK-a, kao što su ukidanje smrtne kazne, garancije protiv proizvoljnog hapšenja i pritvora. Stanovnici Južne Afrike često uzimaju zakon u svoje ruke pošto im nedostaje vjera da će država zaista kazniti krivce. Reakcija se razlikuje od jedne do druge socijalne grupe: u bogatim enklavama, ljudi koriste lična obezbjeđenja, a u siromašnijim zajednicama uglavnom pribjegavaju mjerama opreza. Bez obzira na sve napore vlade, kriminal prijeti da uništi mnoge uspjehe demokratizacije.

Na kraju, koliko dobro mogu funkcionisati demokratske institucije u odsustvu političke kulture koja im pruža veliku podršku? Posmatrači su pozdravili impresivnu

kolekciju demokratskih institucija koje propisuje južnoafrički ustav. Međutim, pogled na ponašanje građana otkriva nizak stepen političke tolerancije među konkurentnim društvenim grupama i jaku privrženost naroda antidemokratskim političkim tradicijama. Izvjesno je da postoji malo toga u južnoafričkoj političkoj istoriji (bilo da se radi o Zulu vođama, o stanju iz doba aparthejda ili prognanim pokretima za oslobođenje) što bi moglo podsticati i razvijati odanost i privrženost deokratiji. Stoga, ne bi trebalo da bude iznenađujuće što Južnoafrikanci istinski ne cijene demokratiju kao cilj sam po sebi: samo jedna četvrtina ispitanika uključenih u nacionalno istraživanje povezuje demokratiju sa građanskim i izbornim pravima. Umjesto toga, Južnoafrikanci nastoje da posmatraju demokratiju kao sredstvo za ostvarenje drugih ciljeva: skoro jedna polovina povezuje je sa poslom, obrazovanjem, i domaćinstvom. A slična proporcija građana odgovara da je spremna da se odrekne izbora u zamjenu za vođu koji će im obezbijediti ova materijalna dobra.

Prema tome, Južna Afrika mora da pređe izvjestan put da bi se njene formalne političke institucije transformisale u demokratske u punom smislu. Oni koji očekuju da će demokratija pružiti društvenu i ekonomsku jednakost mogu biti krajnje razočarani. Sve što demokratija omogućava jeste politička jednakost. Ona ne garantuje da će se dispariteti društvenog i ekonomskog statusa ukloniti, iako, kad se porede, demokratije imaju nešto veću uspješnost u procesu redistribucije novca nego što to imaju diktatorski režimi. Ovo ne znači da je uspostavljanje demokratske kulture u Južnoj Africi izgubljena stvar. Postoje najmanje dva znaka nade. Prvi je taj da će se Južnoafrikanci svakako sjećati da je demokratizacija vratila ljudima svih rasa dostojanstvo koji im je aparthejd oduzeo. Ovoga se oni neće odreći lako. Druga stvar je da se, ako bude zatrebalo, Južnoafrikanci različitih porijekla okrenu pregovorima i kompromisu da bi udruženim snagama našli izlaz iz najdublje političke krize u zemlji. Stoga, treba se nadati da će južnoafričke grupe različitog identiteta, suočene sa novim izazovima u državi, ponovo shvatiti da su njihovi interesi usko povezani.

BIBLIOGRAFIJA:

- Adam, Heribert, Frederick van Zyl Slabbert, and Kogila Moodley: *Comrades in Business: Post-Liberation Politics in South Africa*. Cape Town: Tafelberg, 1997
- Bratton, Michael.»After Mandela's Miracle in South Africa.« *Current History* (May 1998): 214-19
- Constitution of the Republic of South Africa*, The Cape Town: Constitutional Assembly, Act 108, 1996
- Friedman, Steven, and Doreen Atkinson, eds. *The Small miracle: South Africa's Negotiated Settlement*. Randburg, So. Af.: Ravan Press, 1994
- Heyns, Stephen, ed. *Down Government Avenue: PIMS 1998 Guide to Political Practice*. Cape Town: Institute for a Democratic South Africa (IDASA), Parliamentary Information Monitoring Service, 1998

James, Wilmot, and Moira Levy, eds. *Pulse – Passages in Democracy Building of Assessing South Africa's Transition*. Cape Town: Institute for a Democratic South Africa (IDASA), 1998

Johnson, R. W., and Lawrence Schlemmer, eds. *Launching Democracy in South Africa: The First Open Election, April 1994*. New Haven, CT: Yale University Press, 1996

Lodge, Tom. *South African Politics Since 1994*. Cape Town and Johannesburg: David Philip Publishers, 1999

Mandela, Nelson. *Long Walk to Freedom: The Autobiography of Nelson Mandela*. Boston: Little Brown, 1994

Mattes, Robert, and Hermann Thiel. »Consolidation and Public Opinion in South Africa.« *Journal of Democracy* 9, no. 1 (January): 95-109

Price, Robert. *The Apartheid State in Crisis: Political Transformation in South Africa, 1975-1990*. New York: Oxford University Press, 1991

South African Institute of Race Relations. *South Africa Survey, 1996/1997*, Johannesburg: South African Institute of Race Relations, 1997

Thompson, Leonard. *A History of South Africa*. New Haven, CT, Yale University Press, 1995

VAŽNI POJMOVI

Afrički nacionalni kongres (ANK) – politička partija koja je vodila borbu za vlast većine u Južnoj Africi.

Afrička cionistička crkva – masovna, konzervativna, nezavisna hrišćanska crkva.

Afrikanderi – ljudi uglavnom holandskog porijekla koji čine posebnu lingvističku i kulturnu podgrupu unutar bijele zajednice.

Amakhosi – tradicionalne plemenske vođe, kao na primjer zajednica Ksosa i Zulu.

Apartheid – doslovce, "podijeljenost", ugnjetajući sistem rasne segregacije koji je oduzimao političku i ekonomsku jednakost crncima.

Bantu – jezička grupa koja uključuje plemena Ksosa i Zulu, koju je ranije koristio apartheid režim kao opštu oznaku za Afrikance.

Buthelezi, Mangosuthu – predsjednik Inkatha Slobodne Partije, čije su pristalice uglavnom pripadnici plemena Zulu.

Kolonija Kejp – prvo naselje bijelaca koje se nalazi na jugozapadu današnje Južne Afrike.

Melezi – južnoafrički naziv za ljude mješovitih rasa, kao i za grupu posebno.

KDJA – višepartijski forum osnovan 1991. godine da pregovara o političkoj budućnosti zemlje.

Ustavni sud – vrhovni sud koji raspravlja i odlučuje o ustavnim pitanjima.

UKJS – Nacionalna federacija sindikalnih organizacija, politički udružena sa ANK-om.

De Klerk, F. W. – posljednji afrikanderski predsjednik, poznat po tome što je oslobodio Mandelu i pregovarao o predaji vlasti bijelaca.

VNJ – Vlada narodnog jedinstva, formirana kao koalicija partija koja je osvojila najviše glasova na izborima održanim 1994. godine.

»**Domovina**« – osiromašene ruralne oblasti gdje su Afrikanci protjerani u vrijeme vladavine aparthejda, navodno da vladaju sami sobom.

Inkatha – pokret Zulu tradicionalista, koji je predstavljala politička partija, Inkatha slobodna partija.

Mandela, Nelson – predsjednik Afričkog nacionalnog kongresa i prvi narodni predsjednik Južne Afrike kojom je upravljala vlast većine. On je veoma cijenjen kao pokretač rasnog pomirenja u Južnoj Africi.

Mbeki, Thabo – Mandelin nasljednik, narodni predsjednik, koji je došao na položaj u julu 1999. godine.

Nacionalna partija (NP) – desničarska politička partija koju su podržavali uglavnom Afrikanderi, a došla je na vlast 1948. godine i nastavila da sprovodi politiku aparthejda.

NERSR – Nacionalni ekonomski radnički savjet za razvoj, pregovarački forum koji raspravlja o zakonskim prijedlozima u poslovnom, radničkom i vladinom sektoru.

Zakon o registraciji stanovništva (1950) – zakonsko osnivanje aparthejda, koji je dijelio Južnoafrikance na četiri rasne grupe: Afrikanci, melezi, Indijci i bijelci.

Pretorija – administrativna prestonica zemlje, drugo ime za »vladu«.

PRR – Program rekonstrukcije i razvoja iz 1994. godine, koji je predviđao naglu socioekonomsku "transformaciju" života siromasnog stanovništva.

Šarpvil – mjesto masakra mirnih protestanata 1960. godine i sjećanje na značajan događaj koji predstavlja simbol anti-aparthejd otpora.

Južnoafrički ustav – pripremljen 1996. godine, a ratifikovan 1997. godine, ovaj dokument obećava veliki broj političkih, socijalnih i ekonomskih prava stanovnicima Južne Afrike koja su im dugo vremena osporavana.

KIP – Komisija za istinu i pomirenje (ustanovljena 1995. godine) koja je bila zadužena za istraživanje zloupotreba ljudskih prava u toku aparthejda.

Južnoafrička unija – formirana 1910. godine, konfederacija bivših kolonija koje su odredile geografske granice savremene južnoafričke države.

Ujedinjeni demokratski front (UDF) – socijalni pokret opštinskih organizacija koji se suprotstavljao aparthejd politici tokom osamdesetih godina.

Ksosa – afrička jezička grupa koncentrisana u istočnoj provinciji Kejp.

Zulu – centralizovano afričko kraljevstvo, nastanjeno u KwaZulu-Natal provinciji.

Pitanja za učenje:

1. Kakvog su historijskog porijekla južnoafričke grupe? Kada, gdje i kako su stupile u kontakt?
2. Opišite nove političke interese koji su se pojavili kao posljedica industrijskog razvoja u Južnoj Africi. Pod čijim uslovima i kako su se riješile razlike u interesima?
3. *Apartheid* je opisan kao "sistem institucionalizovanog rasizma". Koje su bile njegove ključne institucije?
4. Pratite tok političkog otpora prema rasnoj segregaciji u Južnoj Africi od njegovih početaka pa do oslobađanja Mandele 1990. godine.
5. Šta objašnjava neuspjeh aparthejda i neočekivani uspjeh demokratske tranzicije? Uzmite u obzir socioekonomski razvoj u Južnoj Africi, kao i međunarodne uticaje.
6. U južnoafričkom podijeljenom društvu, šta je važnije, politički identiteti zasnovani na pripadnosti rasi ili ekonomski interesi socijalnih klasa?
7. U kom smislu su izbori iz 1994. godine predstavljali "etnički popis"? Na koji način se ovo dovodi u sklad sa sve većom narodnom privrženošću "južnoafričkom" identitetu?
8. Na koji način se usmjeravaju različiti poslovni i radnički interesi u savremenoj Južnoj Africi? Identifikujte ključne institucije.
9. Na osnovu komparativne perspektive, šta je novo i značajno u vezi sa političkim institucijama formiranim u Južnoj Africi od 1994. godine?
10. Kako su južnoafrički sadašnji izazovi – stvaranje poslova, izgradnja državnih institucija i kontrola kriminala – izvedeni iz prošlosti?